

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Põhikooli mitme aine õpetaja õppekava

Eve Voogla
SEKSUAALKASVATUS KOOLIS HARIDUSLIKE ERIVAJADUSTEGA ÕPILASTE
HINNANGUL
magistritöö

Juhendaja: dotsent Kristi Kõiv

Tartu 2019

Resümee

Pealkiri: Seksuaalkasvatus koolis HEV õpilaste hinnangul

Magistritöö eesmärgiks oli välja selgitada hariduslike erivajadustega õpilaste hinnangud seksuaalsusega seonduvate teemade, noorte seksuaalkäitumise ja seksuaalkasvatuse kohta koolis. Lisaks keskenduti uuritavate hinnangute erinevusele sugude lõikes seoses eelminetatud kolme teemaderingiga. Uurimus viidi läbi kolme HEV õpilaste koolide põhikooli III kooliastme ja gümnaasiumiastme õpilaste seas. Uurimuses osales kokku 100 HEV õpilast. Uurimistöös kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit.

Uuritavad leidsid, et tähtsamad põhjused, miks teismelised lapsed saavad, võivad olla rasestumisvastaste vahendite mittekasutamine, rasestumisvastaste vahendite mitte toimimine ja puudulik seksuaalkasvatus.

HEV õpilased leidsid, et kooli seksuaalkasvatuses tuleks õpetada suguhaiguste, murdeea, suhete ja turvaseksi kohta. HEV õpilaste hinnangul oleks kooli seksuaalkasvatuse raames võinud anda rohkem teadmisi peamiselt seksuaalelu ja rasestumisvastaste vahenditega seonduvalt.

HEV õpilaste hinnangud homoseksuaalsusega seotud väidete kohta väljendasid pigem aktsepteerivat suhtumist homoseksuaalsusesse.

Märksõnad: *hariduslike erivajadustega õpilane, kooli seksuaalkasvatus, noorte seksuaalkäitumine, homoseksuaalsus, soolised erinevused*

Abstract

Headline: Special educational needs students' opinions about sex education

The aim of this Masters' thesis was to investigate special educational needs (SEN) students' opinions about sexuality related topics, youth sexual behaviour and school-based sex education. This thesis also focuses on gender differences in opinions with regard to these previously mentioned topics.

In SEN students opinion, the most important reasons why teenagers have children were lack of contraception, contraceptive method failing and poor sex education.

SEN students found that school-based sex education should include topics such as sexually transmitted diseases, puberty, relationships and safe sex. SEN students also thought that school-based sex education should give more information on sexual life and contraception.

SEN students judgements about homosexuality related statements indicated accepting attitudes about homosexuality.

Keywords: *sex education, special educational needs student, youth sexual behaviour, gender differences*

Sisukord

RESÜMEE	2
ABSTRACT	3
1. SEKSUAALKASVATUS.....	5
1.1. Seksuaalkasvatuse areng Eestis	5
1.2. Kooli seksuaalkasvatuse sisu Eestis	6
2. NOORUKITE SEKSUAALKÄITUMINE, HOIAKUD JA RISKID	7
2.1. Esimene seksuaalvahekord.....	8
2.2. Turvaseks ja kaitsevahendid.....	10
2.3. Rasedus.....	11
2.4. Õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatusele	12
2.5. Homoseksuaalsus	13
3. HEV ÕPILASED JA SEKSUAALKASVATUS.....	14
4. EESMÄRK, UURIMISKÜSIMUSED JA HÜPOTEESID.....	18
5. METOODIKA.....	19
5.1. Valim	19
5.2. Mõõtevahendid.....	19
5.3. Andmekogumine	21
5.4. Andmeanalüüs	22
6. TULEMUSED	23
6.1. HEV õpilaste hinnangud noorte seksuaalkäitumise kohta	23
6.2. HEV õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatusele inimeseõpetuses	30
6.3. HEV õpilaste hinnangud homoseksuaalsuse kohta	42
7. ARUTELU	45
7.1. Millised on HEV õpilaste hinnangud noorte seksuaalkäitumisele?	45
7.2. Millised on HEV õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatusele inimeseõpetuses? ..	47
7.3. Millised on HEV õpilaste hoiakud seoses homoseksuaalsusega?	50
7.4. Uurimuse piirangud ja soovitud edaspidiseks	52
TÄNUSÕNAD	53
AUTORSUSE KINNITUS	53
KASUTATUD KIRJANDUS	54
LISAD.....	62
Lisa 1. Ankeet	62

1. Seksuaalkasvatus

Seksuaalsus on inimese arengu loomulik osa kõigis eluetappides ning hõlmab endas nii füüsilisi, psühholoogilisi kui ka sotsiaalseid aspekte (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010). Teismeiga on üleminek lapse maailmast täiskasvanu maailma. See on emotsionaalsete ja füüsiliste muutuste aeg, mil inimese keha areneb ning mõistus muutub analüüsivamaks ja iseseisvamaks (UNICEF, 2002). Teismeliseks loomulik osa on seksuaalne areng, seksuaalse identiteedi kujunemine, huvi seksuaalsuhete vastu ning sellesse ikka jäävad enamasti ka esimesed seksuaalkogemused (ESTL, 2013). Vanuse ja teadmiste kasvades areneb noortel võime võtta seksuaalelu puudutavad otsused vastu iseseisvalt, mis on „eelduseks teismelistevaheliste seksuaalsuhete vabatahtlikkusele, võrdsusele ja konsensuslikele valikutele“ (ESTL, 2013; lk 1). Noortele on ka iseloomulik, et abstraktse mõtlemise ja põhjuse-tagajärje seoste loomise võime on alles kujunemisjärgus, mistõttu sageli alahinnatakse riske ning see võib üle kanduda ka seksuaalsuhetesse (Kagadze, Kiivit, Kull & Part, 2005).

1.1. Seksuaalkasvatuse areng Eestis

Nõukogude ajal ei olnud koolide õppekavas seksuaalharidust, kuid mõnes koolis siiski käsitleti entusiastlike õpetajate algatusel pereplaneerimise, murdeea muutuste ja seksuaalelu teemasid ning kutsuti kooli esinema naistearst või psühholoog (Part, 2006, 2015). 1963. aastast viidi õppekavasse isikliku hügieeni tunnid, mis läbi käsitleti seksuaaltervisega seotud teemasid puhtuse hoidmise ja isikliku hügieeni vaatenurgast (Part, 2006; Kagadze et al., 2005). 1980. aastast alates hakati keskkooliastmes andma perekonnaõpetust, milles soovitati seksuaalelust pigem hoiduda, abieluelsele seksuaalsuhtele anti negatiivne hinnang ning rõhutati suguhaiguste ja soovimatu rasestumise ohte (Part, 2006).

1996. aastal viidi põhi- ja keskkooliastmes riikliku õppekava alusel koolidesse sisse inimeseõpetuse tunnid, mille raames käsitleti neljandast klassist gümnaasiumi klassideni ka seksuaalteemasid (Põhi- ja keskkooliastmes ..., 1996; Kagadze et al., 2005). Inimeseõpetuse (sh seksuaalkasvatuse) eesmärk oli anda õpilastele teadmisi ja oskusi, kujundada hoiakuid, arendada humanistlikke väärtusi ja soodustada tervislikke eluviise (Kagadze et al., 2005; Part, 2006, 2015). Lähtuti põhimõttest, et riskikäitumise (k.a terviseriskikäitumise) ennetamine peab algama juba varases koolieas ja toimuma süsteemselt läbi erinevate kooliastmete (Part, 2006; Põhi- ja keskkooliastmes ..., 1996).

Muutused kooli seksuaalkasvatuse korralduses on toimunud riikliku õppekava kahe uuendamise kaudu. 2002. aastal toodi inimeseõpetuse aine ka I kooliastmesse, kuid vähendati III kooliastme kohustuslikke tunde – varem kohustuslik terviseõpetuse kursus 8. või 9. klassis muudeti valikaineiks (Põhikooli ja gümnaasiumi..., 2002). Kuna gümnaasiumis oli koolidel valida pühholoogia või perekonnaõpetuse kursuse vahel, lõppes paljudes koolides seksuaalkasvatuse teemade käsitlemine 7. klassiga (Kagadze et al., 2005). 2011. aastast kuulub inimeseõpetus riiklikus õppekavas eraldi ainenäite sotsiaallainete valdkonda. Põhikooli viimases astmes taastati üks kohustuslik inimeseõpetuse kursus ning teistes kooliastmetes suurendati tervisekasvatusega seotud teemade osakaalu (Põhikooli riiklik õppekava 2011; Gümnaasiumi riiklik õppekava 2011, edaspidi RÕK 2011). Õppekavas uuenduste tegemisele on muuhulgas tõuke andnud vajadus suurendada kooli rolli tervislike eluviiside edendamisel ja et haridus oleks vastavuses ühiskonnas toimuvate muutustega (nt HIV epideemia) (Part, 2015).

1.2. Kooli seksuaalkasvatuse sisu Eestis

K. Part (2015) on oma doktoritöös toonud esile, et Eesti riiklikes õppekavades on seksuaalkasvatusele lähenetud holistiliselt, olles kooskõlas WHO Euroopa seksuaalhariduse standarditega. Seksuaalsust käsitletakse kui inimese isikliku arengu loomulikku aspekti ja kuigi pööratakse tähelepanu ka riskikäitumise ennetamisele, ei suhtuta seksuaalsusesse kui millessegi ohtlikusse (Part, 2015). Holistilise seksuaalhariduse eesmärk on anda lastele ja noortele seksuaalsusest tasakaalustatud ja teadmistel põhinev korrektne teave ning arendada samal ajal oskusi, et käituda selle teabe kohaselt (WHO Regional Office for Europe and BZgA, 2010).

Holistiline ehk laiapõhjaline seksuaalharidus ei ole suunatud üksnes haiguste ja soovimatu raseduse ärahoidmisele, vaid keskendub inimese arengule, tervisele ja seksuaalsele küpsemisele tervikuna (Part & Kull, 2010). Põhikooli sotsiaallainete valdkonnaraamatu järgi on laiapõhjalise seksuaalhariduse eesmärk aidata õpilastel:

1. omandada korrektsed õpilaste arengut toetavad teadmised seksuaal- ja reproduktiivtervisest ja -õigustest ning nõu ja abi saamise võimalustest, saada informatsiooni, mis võimaldab vaidlustada seksuaalsusega seotud müüte;
2. arendada sotsiaalseid toimetulekuoskusi: kriitiline mõtlemine, suhtlemis- ja läbirääkimisoskus, otsustamisoskus, enesekindlus ja enesekehtestamise oskus, võime võtta vastutust, valmidus küsida nõu ning otsida abi;

3. kujundada positiivseid hoiakuid ja väärtushinnanguid: austus enese ja teiste vastu, mittehinnanguline ja eelarvamusteta suhtumine, tahe võtta vastutust, seksuaaltervise väärtustamine jm. (Part & Kull, 2010; para 1)

Kehtivas põhikooli riiklikus õppekavas ei ole seksuaalkasvatus eraldi kohustusliku ainenä, vaid integreerituna teistesse ainetesse, enamasti inimeseõpetusse (RÕK 2011). Seksuaalkasvatusega seotud õppeteemad on peamiselt esitatud II kooliastmest alates, kuid sugudevaheliste erinevuste, kodu ja pere temaatikat käsitletakse ka I kooliastmes (RÕK 2011). II kooliastmes on fookuses tervis (nt suhtumine oma kehasse, murdeiga ja kehalised muutused, suguküpsus, haigused) ja suhtlemine (nt suhtlemine teiste ja iseendaga, enesekehtestamine ja enesekontroll, läbirääkimis- ja kuulamisoskused, sallivus, vastutus suhetes) (RÕK 2011). III kooliastmes keskendutakse inimese arengule (nt murde- ja noorukiea koht elukaases, seksuaalne areng), suhetele (nt lähedus suhetes, armumine, kohtamas käimine, vastutus seksuaalsuhetes) ja seksuaalsusele (nt seksuaalsuse olemus, seksuaalne orientatsioon, soojätkamine, seksuaalvahekord) ning käsitletakse lähemalt ka turvalise seksuaalkäitumise olemust (nt rasestumisvastased meetodid, seksuaalõigused ja abi saamise võimalused, seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine) (RÕK 2011). Gümnaasiumiastmes on seksuaalharidus osa perekonnaõpetuse kursusest, kus keskendutakse püsisuhte (sh seksuaalsuhted, turvaline seksuaalkäitumine) ja vanemluse (sh pereplaneerimine ja seda mõjutavad tegurid, planeerimata rasedus) teemadele (RÕK 2011).

2. Noorukite seksuaalkäitumine, hoiakud ja riskid

WHO (2002) definitsiooni järgi nimetatakse teismeliseks 10–19-aastast noort inimest, kes ei ole enam laps aga ei ole veel ka täiskasvanu. Selle kriitilise arenguetaapi all mõistetakse tavapäraselt aastaid, mis jäävad puberteedi alguse ja sotsiaalse iseisvuse saavutamise vahepeale (Steinberg, 2014). Traditsiooniliselt jaotatakse murde- ehk teismeiga kolmeks: varane (10–14 a), keskmine (15–17 a) ja hiline (18–19 a) (Tamm & Ploom, 2011).

Tamm ja Ploom (2011) rõhutavad, et teismeliste puhul pole tegemist homogeense rühmaga, sest nii kognitiivne, füüsiline kui ka seksuaalne areng pole kõigil täpselt ühesugune ning eriti palju erineb füsioloogiline ja kognitiivne arengutase keskmises puberteedieas. Erineb ka poiste ja tüdrukute seksuaalse arengu kiirus – poisid küpsevad murdeas keskeltläbi üks-kaks aastat hiljem kui tüdrukud (Tamm & Ploom, 2011).

Siinses töös kasutatakse praktilistest eesmärkidest lähtuvalt teismelise- ja noorukiiga samatähenduslikult. Järgmistes alapeatükkides käsitletakse tendentse teismeliste seksuaalkäitumises, sellega seotud riske ja noorukite hoiakuid seksuaalsusega seotud teemade kohta.

2.1. Esimene seksuaalvahekord

Uurimused noorte seksuaalkäitumise kohta on näidanud, et üle poolte teismeliste kogeb esimest seksuaalvahekorda enne 18. eluaastat (Lõhmus, Rüütel & Lemsalu, 2016; Soo, 2004). Keskmine vanus esimese seksuaalvahekorra ajal on Euroopa teismeliste puhul 17 aastat ning vähem kui 15% noori muutuvad seksuaalselt aktiivseks enne 15. eluaastat (Gambadauro et al., 2018). Eesti noorte puhul jääb esimese seksuaalvahekorra kogemus enamasti 15–16 eluaasta vahele, sealjuures ei ole poiste ja tüdrukute vahel märgatavat erinevust (Beilmann, 2015; Lõhmus et al., 2016; Soo, 2004).

Eestis on aastatel 1993–2014 tehtud kuus HBSC (Health Behaviour in School-aged Children) uuringut, mille raames koguti andmeid ka noorte seksuaalkäitumise kohta. 2013/2014. õppeaasta uuringu (Aasvee et al., 2016) raportist nähtub, et rahvusvahelises võrdluses paigutus Eesti 2014. aastal esimese seksuaalvahekorra toimumise järgi HBSC maade edetabeli keskele, olles 2010. aasta 27. kohalt tõusnud 20. kohale. 13-aastastest noortest oli seksuaalsuhte kogemus 6% poistest ja 3% tüdrukutest. 15-aastastest poistest omas seksuaalvahekorra kogemust 20% ja samas vanuses tüdrukutest 21% (Aasvee et al., 2016).

Esimene seksuaalvahekord on oluline tähis täiskasvanuks saamise teekonnal ning selle toimumise aeg ja kontekst võivad mõjutada noore inimese toimetulekut edasises elus. Noorte seksuaalset käitumist peetakse riskantseks siis, kui seda iseloomustavad varajane seksuaalelu algus, seksuaalpartnerite suur hulk ja kaitsevahendite mittekasutamine, mis toovad kaasa suguhaiguste ohu ja soovimatu rasestumise võimaluse (Kagadze et al., 2005; Soo & Kutsar, 2004).

Noorukite varajane seksuaalelu algus on sageli seotud riskikäitumisega ning seda peetakse peamiseks riskiteguriks nii teismeliste raseduse, abortide kui ka seksuaalsel teel levivatesse haigustesse nakatumise puhul (Gambadauro et al., 2018; Järvelaid, 2004; Lõhmus et al., 2016; Madkour et al., 2014; Part, 2015). Samuti on varajast seksuaalelu algust seostatud kehvema akadeemilise soorituse (Järvelaid, 2004; Schvaneveldt, Miller Berry & Lee, 2001) ja depressiivsete sümptomitega (Värnik et al., 2009). Altosaar ja Soo (2004) märgivad, et „seksuaalelu varasemat alustamist soodustavad madal enesehinnang, vanemate toetuse ja

hoolitsuse puudumine, stressirohke situatsioon kodus (sh perevägivald), aga ka füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise kogemus“ (lk 15).

Madkour jt (2014) on kirjutanud, et noorukite esimese seksuaalvahekorra ajastus on muu hulgas seotud ühiskonna sotsiaal-kultuuriliste normidega ning varajase seksuaalelu alguse puhul on üheks teguriks uskumused eakaaslaste seksuaalkäitumise ja hoiakute kohta (nt hinnang eakaaslaste seksuaalkogemuste arvukusele ja tajutud hoiakud sobiliku seksuaalelu alustamise vanuse kohta). Viiteid samalaadsele tendentsile leiab Eesti koolinoortega tehtud uurimuses „Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas“ (Soo & Kutsar, 2004). Vastajad, kellel oli olnud varem seksuaalsuhteid, arvasid enamasti, et neil on eakaaslastega võrreldes umbes sama palju seksuaalkogemusi. Need, kes ei olnud vahekorras olnud, hindasid oma kogemuste hulka aga märksa väiksemaks kui vahekorras olnud vastajad. Soo (2004) sõnul väljendub selles noortekultuuri surve omandada seksuaalkogemusi – olles ise seksuaalvahekorra kogemusest arvatakse, et teistel omavanustel on see juba olemas.

Põhjamaades (Taani, Rootsi, Norra, Soome) korraldatud avaliku arvamuse uuring näitas, et inimeste hinnangutes selle kohta, millises vanuses noori võib täiskasvanuks pidada ning milline on poiste ja tüdrukute puhul sobilik vanus suguelu alustamiseks, on märkimisväärsed erinevusi (Räsänen, 2009). Kuigi üldiselt arvati, et tüdrukud saavad täiskasvanuks poistest aasta-kaks varem (*T 17–22 a; P 19–22 a*), peeti sobilikku vanust suguelu alustamiseks tüdrukute puhul hilisemaks (*T 16–17 a; P 15–17 a*). Eesti noorukite hinnanguid suguelu alustamise vanuse kohta on uurinud Soo ja Kutsar (2004). Eesti neiud väitsid kõige sagedamini, et see vanusepiir võiks olla 14 aastat ning eesti poiste hinnangul 14–15 aastat (Soo, 2004). Madkouri jt (2014) uurimuses, mis hõlmas 17 Euroopa riigi teismelisi, analüüsiti noorukite hinnanguid sellele, millises vanuses on inimene liiga noor, et olla seksuaalvahekorras. Euroopa noorte hinnangul oli „liiga noor“ vanus 15,5 aastat, Eesti noorte hinnangul 15,8 aastat.

Uurides noorte endi põhjendusi esimesse seksuaalvahekorda astumise kohta on leitud, et need peegeldavad nii aktiivseid valikuid (nt uudishimu, armastus) kui ka kontrolli kaotamist (Alexander & Hickner, 1997). Levinud seksuaalvahekorda astumise põhjendustena on toodud armastust, uudishimu, juhust, füüsilise naudingu soovi ning paarisuhte hoidmise eesmärki (Hacker et al., 2000; Krauss et al., 2012). Ott jt (2006) on selgitanud, et teismelised peavad suhtes olles intiimsust, seksuaalset naudingut ja sotsiaalset staatust olulisteks eesmärkideks ning nad eeldavad, et seksi abiga on neid võimalik saavutada. Seejuures on

nende eesmärkide puhul märgata sugulisi erinevusi – tüdrukud väärtustavad intiimsust märgatavalt rohkem ja seksuaalset naudingut vähem kui poisid (Ott et al., 2006).

2.2. Turvaseks ja kaitsevahendid

Eesti noorte seas on kondoomi ja teiste rasestumisvastaste meetodite kasutamine 2000. aastast alates märkimisväärselt suurenenud, sealjuures on teismeliste seas peamine kaitsevahend kondoom (Part, 2015). Samuti on noorte HIV-ga nakatumine märkimisväärselt vähenenud – 2001. aastal oli 10–19-aastaste vanuserühmas esmanakatunuid kokku 559, ent viimastel aastatel on samas vanusegrupis diagnoositud viirust üksikutel juhtudel (Terviseamet, 2018).

2008. aastal tehtud uurimuse („*Kondoomi kasutamist mõjutavad tegurid...*“; Trummal, 2009) andmetel seostavad Eesti noored turvaseksi ennekõike kondoomi ja rasestumisvastaste tablettide kasutamisega. Noored leidsid, et juhusuhtes on ainsaks turvaseksi vahendiks kondoom, püsisuhtes võib aga kondoomist loobuda ja sellisel juhul on väga levinud rasestumisvastaste tablettide kasutamine. Samas oli noorte seas levinud rasestumisvastaste vahenditena märgitud ka katkestatud suguühet ja kalendermeetodit, mis paraku ei kaitse suguhaiguste ega rasestumise eest (Trummal, 2009).

2015. aasta uuringu (Lõhmus et al., 2016) tulemuste järgi kasutasid 14–18-aastased noored rasedusest hoidumise meetoditena rohkem kondoomi, hormonaalseid vahendeid, aga ka katkestatud seksuaalvahekorda. Seksuaaldebüüdi ajal kasutas kondoomi 83% 14–15-aastastest ja 80% 16–18-aastastest noortest. Uuringu andmetest saab tuua esile, et enamik (95% 14–15-aastaseid ning 85% 16–18-aastaseid) noori oli uuringule eelnenud aasta jooksul käitunud seksuaalsuhetes riskivabalt. Samas kasutas iga juhuvahekorra ajal kondoomi 60% kooliealistest noortest ning suurim juhuvahekorras olnud noorte osakaal (35%) ja suurim keskmine partnerite arv (2,1) oli 14–15-aastaste seksuaalvahekorra kogemustega noorte seas (Lõhmus et al., 2016). 2013/2014. aasta HBSC uuringu (Aasvee et al., 2016) andmetel oli uurimuses osalenud riikide noorukite keskmine kondoomikasutus viimase vahekorra ajal 65%. Eesti 15-aastastest noortest oli viimase vahekorra ajal kondoomi kasutanud 74% (poiste ja tüdrukute näitajad ei erinenud), mis on rahvusvahelises võrdluses paremuselt kümnes koht (Aasvee et al., 2016).

Mõlemas uurimuses ilmnes seos riski- ja seksuaalkäitumise vahel. Kalduvus harvem kondoomi kasutada oli kanepit proovinud noortel, samuti rohkem kordi purjus olnud ja halvema õppe edukusega noorukitel ning tüdrukutel, kellel oli viimase 12 kuu jooksul olnud depressiivseid episoodide (Aasvee et al., 2016). Seksuaalelus riskeerivamalt käituvad noored

tarvitasid rohkem sõltuvusaineid, veetsid vaba aega pubides, baarides või ööklubides ning nende hulgas oli ka rohkem neid, kes tarvitasid enne viimast vahetunde alkoholi (Lõhmus et al., 2016).

2.3. Rasedus

Rahvatervishoiu seisukohast on rasedus teismeeas probleemne, kuna sellega on seotud mitu riskitegurit, sh meditsiinilised komplikatsioonid, madalam haridustase ning pikaajalised sotsio-ökonomilised tegurid, mis võivad nii ema kui ka lapse asetada eluteel haavatavasse olukorda (Macutkiewicz & MacBeth, 2017). Samuti on soovimatu rasestumise risk suurem nende noorte seas, kellel on vähem teadmisi seksuaaltervisest ja negatiivne hoiak kooliskäimise vastu ning kelle perekonnas kuritarvitatakse alkoholi (Haldre, Rahu, K., Rahu, M. & Karro, 2009).

Part (2015) toob esile, et teismeliste rasedusi võrdlev uuring Euroopa Liidus on näidanud, et Eestis on toimunud üks kiiremaid teismeliste raseduste vähenemisi aastatel 2001–2010. Tervise Arengu Instituudi andmetel on Eesti noorimad sünnitajad 14-aastased ning 2016. aastal moodustasid alla 19-aastased noored kõikidest sünnitajatest 10,7% ja raseduse (legaalselt indutseeritud) katkestajatest 15% (Allvee & Karro, 2017).

Autorile teadaolevalt ei ole Eesti noorte seas tehtud uurimustes käsitletud noorukite hoiakuid ja arvamusi teismeliste raseduste kohta. Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal on leitud, et valdavalt peavad noorukid rasedust teismeeas ebasoovitavaks, nähes seda kui tegurit, mis võib negatiivselt mõjutada suhteid nii vanemate kui ka sõpradega ning saada takistuseks hariduse omandamisel ja elueesmärkide täitmisel (Kegler, Bird, Kyle-Moon & Rodine, 2001; Little, Henderson, Pedersen & Stonecipher, 2010; Macutkiewicz & MacBeth, 2017). Siiski leidub noorte seas ka uskumusi teismeliste raseduse võimalike hüvede kohta – iseseisvuse ja täiskasvanu staatuse saavutamine, rahaline kasu (laste- ja sotsiaaltoetuste kujul), negatiivse perekeskkonna parandamine, oma mehelikkuse/naiselikkuse tõestamine ning armastuse, tähelepanu ja tunnustuse saamine (Kegler et al., 2001). Samuti on täheldatud, et teismeliste hinnangul saavad noored emad lapsi paarisuhte hoidmise eesmärgil, soovist oma perekonnaga lähedasemaks saada, et nende elus oleks keegi eriline, keda armastada ja hoida või kuna neil puuduvad muud plaanid edasiseks eluks (Herrman, 2008; Redwood, Pyer & Armstrong-Hallam, 2012). Sealjuures ilmnisid Kegleri jt (2001) uurimuses soolised erinevused – noormehed seostasid vanemlust võimalusega tõestada oma mehelikkust ja

seksuaalkogemuse olemasolu ning arvasid, et mõne neiu seas võidakse lapse saamist pidada lahedaks.

Macutkiewicz ja MacBeth (2017) on teismeliste rasedustega seotud uurimusi analüüsid leidnud, et kirjanduses puudub järepilevust, millised on noorukite hinnangud lapse saamiseks sobiliku vanuse kohta. Ühelt poolt on teismelised märkinud, et lapse saamisega peaks ootama, kuni ollakse teismeeast väljas, teiselt poolt on noorukid aga arvanud, et sobilik lapse saamise iga ei ole seotud vanusega, vaid oleneb teistest teguritest: majanduslikust olukorrast ja töökoha olemasolust, võimest laste eest hoolt kanda, gümnaasiumi lõpetamisest, sellest, kas vanematest on saavutatud iseseisvus, paarisuhte stabiilsusest (Macutkiewicz & MacBeth, 2017).

2.4. Õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatusele

Seksuaalkasvatuse teemal on Eestis peamiselt uuritud noorte teadmisi suguhaiguste (sh HIV) levikuteede kohta, kaitsevahendite kasutamist ning koolitundides käsitletud (nt Lõhmus et al., 2016; Part, 2015; Trummal, Glušková & Murd, 2011). 2011. aastal korraldati uuring seksuaalhariduse mõju kohta Eestis, kus tõestati seksuaalhariduse kulutõhusust ja leiti, et riiklikus õppekavas olevas inimeseõpetuse aines antav seksuaalharidus vastab holistilise seksuaalhariduse kriteeriumidele ning mõjutab positiivselt noorte seksuaalteadmisi ja vähendab seksuaalset riskikäitumist (Part et al., 2011). Seejuures on vähe käsitletud noorte hinnanguid kooli seksuaalkasvatusele ja uuritud, mida võiks noorte arvates senises õpetuses parandada (nt Kagadze, 2010; Kull, 2003). Paraku on õpilaste hinnanguid käsitlevad uurimused tehtud enne praegu kehtiva riikliku õppekava (RÕK 2011) rakendumist, mis suurendas seksuaalhariduse osakaalu riiklikus inimeseõpetuse ainekavas (lisandus kursus 8. klassis).

2015. aasta uurimuses (Lõhmus et al., 2016) küsiti noortelt, kui põhjalikult on koolis seksuaalkasvatuse raames räägitud seksuaalelu teemadel. Noorte hinnangul on kõige rohkem leidnud käsitlemist murdeeaga seotud teema. Kõige vähem põhjalikult on käsitletud kaitsmata seksuaalvahekorra keeldumisega seotu – vaid neljandik 14–15- ja kolmandik 16–18-aastastest pidas selle teema käsitlemist põhjalikuks. Noorte hinnangul on koolis vähem räägitud ka HIV-ist ja AIDS-ist ning teistest suguhaigustest. Samuti selgus, et kõige sagedamini on nendel teemadel vesteldud oma sõpradega.

Kagadze (2010) on võrrelnud kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli ja tavakooli noormeeste hinnanguid kooli seksuaalkasvatuse kohta. Uuringust selgus, et

noormeeste hinnangul võiks seksuaalhariduslikke tunde koolis olla rohkem, õpetusega tuleks alustada varem ning iga aastaga peaks muutuma põhjalikumaks. Seksuaalkasvatuse andja karakteristikutest tõid noormehed esile head teadmised, eelarvamuste puudumise, enda mugavalt tundmise ja oskuse luua klassis usaldusväärset õhkkonda. Noormeeste hinnangul oli koolitundides pandud enim rõhku seksuaalse arengu toetamisele ja riskikäitumise ennetamisele, kuid puudu jäi noorte enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste arendamisest. Noormehed leidsid, et seksuaalkasvatuse teemal oli koolitundides kõige rohkem räägitud suhetest, tunnetest ja murdeest. Vähem oli neid, kes olid kuulnud väärkohtlemisest, suguelundite anatoomiast ja füsioloogiast, seksuaalsetest õigustest ning seksuaalvähemustest. Võrreldes tavakooli noormeesetega olid erikooli noormehed märgatavalt vähem kuulnud rasestumisvastastest vahenditest ja seksuaalsetest õigustest. Erikooli poisid hindasid kehvemalt ka kooli panust õpilaste teadlikkuse suurendamisele rasestumisvastastest vahenditest ja keha muutustest ning leidsid, et kooli seksuaalkasvatuse kaudu on positiivset suhtumist seksuaalsusesse toetatud liiga vähe. Samuti oli just erikooli poiste hulgas märksa rohkem neid, kes soovisid saada lisainfot tunnete ja turvaseksi kohta (Kagadze, 2010).

2.5. Homoseksuaalsus

Noorukieas on seksuaalse identiteedi küsimused erilise tähelepanu all, kuna teismelised alles õpivad oma seksuaalsetest ihadest ja tunnetest aru saama. Noorukid võivad tunda kiindumust nii oma- kui ka vastassooliste vastu ning teismeliseea lõpuks kujuneb arusaam iseenda seksuaalsest orientatsioonist (Haldre, Part, Toomet & Värvi, 2007). Ajal, mil seksuaalne identiteet on alles arenemisejärgus, tuntakse ka laiema ühiskonna survet heteronormatiivsusele (Fine & McClelland, 2006). Seetõttu on toetavad suhted eakaaslastega ja turvaline koolikeskkond seksuaalvähemustesse kuuluvate noorte jaoks väga oluline. Homoseksuaalsed noored võivad tajuda sotsiaalset isolatsiooni ja rusutust, mis võib väljenduda suitsiidsuses (Haldre et al., 2007). Collieri jt (2012) sõnul on homoseksuaalse orientatsiooniga noorukitel suurenenud risk riskikäitumise, õpiraskuste ja psüühikahäirete avaldumiseks, osaliselt seetõttu, et nad puutuvad ebaproportsionaalselt palju kokku koolikiusamise ja vägivallaga.

Viimase Eestis tehtud avaliku arvamuse uuringu („*Avaliku arvamuse uuring LGBT...*“, 2017) tulemuste järgi on homoseksuaalsus vastuvõetav 41% elanikkonna jaoks ning kõige positiivsem hoiak homoseksuaalsete inimeste suhtes on 15–19-aastaste noorte hulgas (vastuvõetav 64%-le). Samas on inimeste teadmised homoseksuaalsuse põhjuste kohta uuringu andmetel väärad – 44% vastajatest peab homoseksuaalsuse põhjuseks inimese vaba

valikut ning 35% jaoks on homoseksuaalsus keskkonna ja kasvatus tulem. Vaadeldi ka uuritavate vastuseid suhtumise järgi homoseksuaalsusesse: vastajad, kelle jaoks see on vastuvõetav, peavad homoseksuaalsust sagedamini sünnipäraseks; need, kelle jaoks see on vastuvõetamatu, peavad seda sagedamini keskkonna ja kasvatus tulemiks.

Homoseksuaalsuse vastuvõetamatuse põhjenduste puhul oli esikohal arvamus, et homoseksuaalsus on ebanormaalne ja ebameeldiv. Oma vastumeelsust põhjendati ka sellega, et homoseksuaalsus on loodusevastane ehk ebatraditsiooniline või viitab halvale kasvatusle. Märkimist väärib tõsiasi, et pooled 15–19-aastaste grupist ei osanud oma halvakspanu põhjendada ning 40% 15–19-aastastest noortest on kokku puutunud kampaaniatega, mis õhutavad homoseksuaalseid inimesi mitte sallima.

Heinze ja Horn (2009) on uurinud, kuidas mõjutab isiklik kokkupuude teismeliste hoiakuid homoseksuaalsuse suhtes. Noorukid, kel olid homoseksuaalsete inimestega teadaolevalt vaid pealiskaudsed kokkupuuted, väljendasid kohati suuremat eelarvamuslikkust kui need, kellel ei olnud enda teada homoseksuaalsete inimestega üldse kokkupuudet olnud. Geist või lesbist sõprade olemasolu suurendas noorukite seas homoseksuaalsuse aktsepteeritavust ning oli seotud LGB eakaaslaste kiusamise ja tõrjumise vääraks hindamisega. Samuti kasutasid need noored, kellel oli LGB-st sõpru, oma hoiakute põhjendamisel rohkem moraalseid kaalutlusi (nt „*Me peaksime käituma teistega nii, nagu soovime, et meiega käitutakse*“) ja vähem informatiivseid väiteid (nt „*See on vastik*“).

Uurimused näitavad, et noorukite hoiakud homoseksuaalsete inimeste kohta erinevad mõnel ettearvataval moel – nimelt on noorukiealistel poistel tendents väljendada negatiivsemaid hoiakuid homoseksuaalsete inimeste suhtes kui tüdrukutest eakaaslastel (Collier, Bos & Standfort, 2012; Heinze & Horn, 2009).

3. HEV õpilased ja seksuaalkasvatus

Erivajadustega noori käsitletakse kooli- ja õppekontekstis kui haridusliku erivajadusega (edaspidi HEV) õpilasi. Seejuures on hariduslik erivajadus lai mõiste, mis hõlmab endas nii füüsilisi puudeid, psüühika- ja käitumishäireid kui ka ajutisi õpiraskusi ning andekust.

Kokkuvõtlikult on haridusliku erivajaduse käsitlust kirjeldanud Kõrgesaar (2002), kelle sõnul võivad õppijad erineda üksteisest oma võimete, tausta ja isiksuseomadustelt sedavõrd, et nende õppimisvajadusi on tavalises õpikeskonnas raske rahuldada. Erinevusi, mis

avalduvad taolisel viisil, nimetataksegi „hariduslikeks erivajadusteks, laiemas kontekstis lühemalt, erivajadusteks“ (Kõrgesaar, 2002; lk 4).

Laiast määratlusest tulenevalt on hariduslike erivajadustega õpilased jaotatud kahte alakategooriasse:

HEV1 – täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavad õpilased, kes tulenevalt õpiraskustest vajavad tavakoolis täiendavaid tugimeetmeid, eriõppe korraldust või tugispetsialistide teenuseid.

HEV2 – spetsiifilist õppekorraldust ja ressursimahukaid tugimeetmeid vajavad õpilased, kes tulenevalt puudest või muust häirest vajavad spetsiifilist eriõppekorraldust ja ressursimahukate tugimeetmete rakendamist (raske nägemis-, kõne- või kuulmispuue, toimetuleku- ja hooldusõpe, lihtsustatud õpe kaasuva puudega, liikumispuue kaasuva puudega, raske psüühikahäire, kasvatus-eritingimusi vajavad õpilased). (Haridus- ja teadusministeerium, 2013, viidatud Räis, Kallaste & Sandre, 2016; lk 41)

HEV õpilased on arvestatav osa Eesti õpilaskonnast – 2014/2015. aasta noorteseire aastaraamatu andmetel moodustasid hariduslike erivajadustega noored üldhariduskoolide õpilastest 19% (Batueva, 2016). HEV1 erivajadusega noortel oli enamikul juhtudel õpiraskusi ja käitumisprobleeme ning noortel, kellel oli vähemalt üks HEV2 erivajadus, oli enim märgitud kerge intellektipuue, kõnepuue või raske, krooniline või püsiv psüühikahäire (Batueva, 2016). Enamik HEV2 noori õppis erikoolis.

Sõltumata erivajadusest on inimesed seksuaalsed olendid. Seksuaalset arengut ei saa ülejäänud kasvamisest ja arenemisest eraldada, samuti nagu ei saa seksuaalsust eraldada ka üldisest inimeseks olemisest (Cacciatore, 2008). Siiski võib erivajadus mõjutada seksuaalsuse arengut, sh „seksuaalset funktsioneerimist, seksuaalset identiteeti, enesekindlust ja ka võimet leida endale sobiv kaaslane“ (Murphy & Young, 2005; lk 642).

Näiteks võivad arenguhäire ja/või vaimupuudega noored omandada teadmisi tavanoortega võrreldes aeglasemalt, seevastu murdeeaga seotud füüsilised muutused toimuvad enamasti eakaaslastega samal ajal (Neufeld, Klingeil, Bryen, Silverman & Thomas, 2002; Tepper, 2001). Sageli ei mõista need lapsed ja noored seksuaalse sisuga nalju, vajavad abi emotsioonide äratundmisel ja väljendamisel ning tunnetavad oma keha teistest halvemini (Haldre, 2010). Vaimse võimekuse tase mõjutab ka seda, mil määral on noor võimeline arvestama võimaliku raseduse, suguhaiguste riski ning rasestumisvastaste vahendite kasutamise vajalikkusega (Boehning, 2006). Kognitiivse ja emotsionaalse arengu mahajäämusega noorte puhul võib eriliselt vajalikuks osutuda panna rõhku just privaatsuse

mõiste, piiride ning kohase sõnavara arendamisele, kuna neil on suurem risk langeda seksuaalse väärkohtlemise ohvriks (Tepper, 2001; Haldre et al., 2015; Quint, 2015; Gordon, Tschopp & Feldman, 2004). Raske füüsilise puudega nooruk võib omakorda vajada kinnitust, et ka temal on võimalik kogeda rahuldust pakkuvaid seksuaalsuhteid ning omandada sealjuures praktilisi teadmisi, kuidas seda teha (Tepper, 2001; Neufeld et al., 2002; Gordon et al., 2004). Vajalikuks võib osutuda ka lisateave murdeega seotud kehaliste muutuste (nt menstruaaltsükli iseärasused), enesehügieeni toimingute ning ravimite ja rasestusmisvastaste preparaatide võimaliku koostoime kohta (Quint, 2015).

Omaette raskused võivad erivajadustega noorukitel tekkida lähisuhetes vajalike sotsiaalsete oskustega, mis on olulised nii suhete loomisel kui ka hoidmisel. Partneriga rasestumisvastaste vahendite teemal edukalt vestlemine eeldab samuti suhtlemis- ja läbirääkimisoskusi ning võib olla iseäranis keeruline protsess nende noorukite jaoks, kellel on sotsiaalseid või kommunikatsiooniga seotud piiranguid (Shandra, Shameem & Ghori, 2015). Näiteks osalevad füüsilise puudega teismelised tervete eakaaslastega võrreldes harvemini sotsiaalsetes tegevustes, neil on vähem lähedasi suhteid ning seetõttu ka vähem võimalusi sotsiaalsete oskuste arendamiseks (Murphy & Young, 2005; Shandra et al., 2015). Autismispektri häiretega noorukite jaoks võivad aga probleeme tekitada raskused mitteverbaalse suhtluse ja kehakeele tajumisel, samuti ülitundlikkus puudutuste suhtes, erihuvid ning stereotüüpne käitumine (Shöttle et al., 2017).

Psüühika- ja käitumishäiretega noorukite puhul on lisariskiks kalduvus riskikäitumisele, mis võib tuleneda vaimse tervise probleemidega seotud teguritest, nagu impulsiivsus, otsustusvõime puudulikkus, maailmataju häirumine, seksuaalne trauma ja madal enesehinnang (Brown et al., 2010). On leitud, et eakaaslastega võrreldes on psüühika- ja käitumishäirete diagnoosiga noorukitel suurem tõenäosus käituda seksuaalsuhetes riskeerivalt ning kasutada harvemini kondoomi, omada rohkem seksuaalpartnereid, nakatuda suguhaigustesse ja kogeda planeerimata rasedust (Brown et al., 2010; Ramrakha, Caspi, Dickson, Moffitt & Paul, 2000). Samuti on psüühikahäiretega noorte seas rohkem neid, kelle esimene seksuaalvahekord toimus enne 16. eluaastat (Ramrakha et al., 2000). Bennet ja Bauman (2000) kirjutavad, et psüühikahäirest tulenevalt on häiritud ka noore võime riske hinnata, kuid riskeeriv käitumine võib samuti olla märk vihast või ebakohasest toimetulekumehhanismist, mille eesmärk on saavutada oma elu üle mingisugunegi kontroll. Häiritud noor võib seksuaalset tegevust kasutada nii pingete vähendamiseks, oma tähelepanu eemale juhtimiseks kui ka kiindumus- ja lähedustunde kogemiseks (Bennet & Bauman, 2000).

Teismeiga võib inimese elus olla haavatav aeg suurte psüühiliste ja füüsiliste muutuste tõttu, mis siis toimuvad. Erivajadustega noored moodustavad teismeliste seas omakorda prioriteetse sihtrühma, kuna nad seisavad sel perioodil oma füüsilistest ja kognitiivsetest eripäradest lähtudes silmitsi lisakatsumustega (Quint, 2015). Seetõttu võib HEV õpilane vajada ka kooli seksuaalhariduses erisugust lähenemist, mis arvestaks tema erivajadusest tulenevate iseärasustega ja pakuks lisatuge nendega toimetulekul.

Seksuaalhariduslike tundide ettevalmistamisel toetuvad õpetajad internetist iseseisvalt leitud materjalidele, seksuaalkasvatuse õpetajaraamatule ja MTÜ-de koostatud õppematerjalidele, kuid õppevara võib olla väga erinev ning õpetajate erialane ettevalmistus ebaühtlane (Palm, Part, Kivelä & Ketting, 2011; Vorobjov, Abel-Ollo, Part & Kull, 2011). Samuti võivad seksuaalsusega seotud teemad, milles õpetajad ei tunne ennast kindlalt, jääda käsitlemata (Kull, 2003). HEV õpilastega seksuaalhariduslike tundide läbiviimine võib õpetaja jaoks tekitada raskusi, kuna neil noortel võivad olla tavaõpilastest erinevad vajadused, huvid ja reaktsioonid. Võib oletada, et õpetajatel oleks palju tuge ja abi seksuaalharidusalastest lisakoolitustest ning HEV õpilaste jaoks lihtsasti kohandatavate õppematerjalide olemasolust.

Siiani on käsitletud peamiselt vaimupuudega ja autismispektrihäirega noorte erivajadusi seksuaalharidusega seoses. Näiteks on Eesti Pereplaneerimise Liit tõlkinud eesti keelde raamatu „Arenguhälve ja seksuaalsus. Seksuaalsed vajadused ja nende avaldumisvormid“ (Nordeman, 2000) ning 2015. aastal andis Tartu Laste Tugikeskus välja kasvatajatele mõeldud abiraamatu „Seksuaalsus ja lapse erivajadus“ (Lemme et al., 2015). Eesti Autismiühing on Euroopa Sotsiaalfondi ja Eesti riigi programmi „Hariduslike erivajadustega õpilaste õppevara arendamine“ kaudu andnud välja suhetealase ja seksuaalõpetuse programmi õppevara „Seks@autism.com“ (Hellemans, Vermeulen, Conix & de Lameillieure, 2011). Sama programmi raames on valminud SA Innove inimeseõpetuse tööraamatud ja õpetaja juhendmaterjal lihtsustatud õppe 6. ja 7. klassile, kus puudutatakse põgusalt ka seksuaalsusega seotud teemasid (nt armumine, HIV ja AIDS) (Lill, Ojaperv, Kütt & Saadoja, 2013; Lill, Ojaperv, Kütt & Saadoja, 2014; Lill & Plado, 2013). Paraku on teistsuguste erivajadustega õpilaste seksuaalharidusega seotu jäänud tähelepanuta.

Autorile teadaolevalt ei ole Eestis tehtud uurimusi, mis käsitleksid HEV õpilasi seoses seksuaalkasvatusega. Teemat on osaliselt puudutanud M. Kagadze (2010) magistritöö, mille eesmärgiks oli võrrelda kasvatuses eritingimusi vajavate õpilaste kooli ja tavakooli noormeeste hinnanguid kooli seksuaalkasvatuse kohta. Uuritud on ka väärkohtlemise kogemusi HEV

õpilaste ning erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte seas (nt Bunder, 2007; Soo, 2005). Nende uurimuste tulemused näitavad, et seksuaalne väärkohtlemine on aktuaalne probleem ning neis on soovitatud tõhustada tööd noorte seksuaalkasvatuse ja sellega seotud riskikäitumise teemal. Siinne magistritöö püüab anda panuse sellesse vähe uuritud valdkonda ning inspireerida tulevasi uurijaid käsitlema HEV õpilasi seoses seksuaalsuse ja seksuaalharidusega.

4. Eesmärk, uurimisküsimused ja hüpoteesid

Magistritöö eesmärk on välja selgitada HEV õpilaste hinnangud seksuaalsusega seotud teemade, noorte seksuaalkäitumise ja seksuaalkasvatuse kohta koolis. HEV õpilaste hinnangutele eelnimetatud kolme teemaderingi kohta keskendutakse sugude lõikes.

Uurimistöös esitati järgmised uurimisküsimused:

1. Millised on HEV õpilaste hinnangud noorte seksuaalkäitumisele?
2. Millised on HEV õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatuse kohta inimeseõpetuses?
3. Millised on HEV õpilaste hoiakud seoses homoseksuaalsusega?

Töö teoreetilises osas esitatud kirjandusest lähtuvalt püstitati järgmised hüpoteesid:

1. HEV õpilaste hinnangul on neidude puhul sobilik vanus esimese seksuaalvahekorra jaoks hilisem kui noormeeste puhul (hüpotees baseerub varasemal uuringul Räsänen, 2009).
2. HEV õpilaste hinnangul tuleks kooli seksuaalkasvatuse raames rohkem õpetada tunnete ja turvaseksi kohta (hüpotees on baseerub varasemal uuringul Kagadze, 2010).
3. HEV tütarlastel on HEV noormeestega võrreldes positiivsemad hoiakud homoseksuaalsuse suhtes (hüpotees baseerub varasematel uuringutel Collier et al., 2012; Heinze & Horn, 2009).

5. Metoodika

Siinne uurimistöö on kirjeldav ja selles kasutatakse kvantitatiivset uurimismeetodit. Kirjeldava uurimuse eesmärk on toimuva tõlgendamine ja kirjeldamine. Samuti sobib kvantitatiivse uurimismeetodiga kirjeldav uurimus uuritavate hinnangute, arvamuste ja kogemuste välja selgitamiseks (Johnson ja Christensen, 2012).

5.1. Valim

Siinse uurimuse valimisse kuulusid kolme HEV kooli õpilased. Uuritavateks noorteks valiti õpilased mugavusvalimi põhimõttel kahest Tartumaa ja ühest Harjumaa erikoolist. Õpilaste grupid komplekteerisid erikoolide õppealajuhatajad tunniplaani võimaluste alusel. Uurimuses osalemise eeltingimus oli, et noored õpiksid põhikooli III kooliastmes või gümnaasiumis. Uurimuses osales kokku 100 HEV õpilast. Kogu valimist oli noormehi 61 ja tütarlapsi 39. Uurimuses osalenud õpilased jagunesid soo ja vanuse lõikes tabelis 1 toodu järgi.

Tabel 1. Uuritavate jaotus vanuse ja sugude lõikes

Vanus	13	14	15	16	17	18	Kokku
Neiud	3	12	11	7	5	1	39
Noormehed	3	14	14	10	13	7	61
Kokku	6	26	25	17	18	8	100

5.2. Mõõtevahendid

Siinses magistritöös kasutati mõõtevahendina kahest uurimisinstrumentist koosnevat elektroonilist ankeeti. Ingliskeelsed instrumentid tõlgiti juhendaja abiga eesti keelde. Eesti keelde kohandamisel kasutati erapooletu tõlkija abiga tõlke-tagasitõlke meetodit. Tõlke-tagasitõlke meetod hõlmab mõõtevahendi tõlkimist originaalkeelest teise riigi keelde ja uuesti tagasi originaalkeelde. Meetodi eesmärk on kontrollida, kas tõlge sama mõistesisu, mida on mõeldud originaalkeeles (Guillemin, Bombardier & Beaton, 1993). Peale selle anti uurimisinstrumentidele uurimistöö juhendaja poolt eksperdihinnang.

Esimeseks uurimisinstrumentiks oli Woodi (2003) koostatud ankeet, millega uuriti õpilaste hinnanguid noorukite seksuaalkäitumise ning seksuaalkasvatuse kohta koolis (lisa 1). Struktureeritud enesekohane ankeet koosnes 22 küsimusest, mis jagunesid kahte teemaplokki.

Esimeses plokis uuriti õpilaste hinnanguid noorte seksuaalkäitumise kohta. Uurimaks õpilaste hinnanguid võimalikele põhjustele, miks noored seksivad ja lapsed saavad, esitati kaks

küsimust (küsimused 4 ja 7, vt lisa 1), mille puhul tuli õpilastel nummerdada etteantud põhjused tähtsuse alusel. Soovi korral sai vabavastusena kirjutada ka mõne muu olulise põhjuse. Saamaks teada, millist vanust peavad õpilased sobilikuks, et astuda esimest korda seksuaalvahekorda ning millist vanust tegelikuks, millal noored seda teevad, esitati kaks küsimust (küsimused 5 ja 6). Uuritavatel paluti märkida vastavad vanused vahemikus 11–18 aastat noormeeste ja neidude kohta eraldi. Samuti oli vastajal võimalik lisada muu vanus vabavastusena. Vabavastusena antud numbrilised vastused liideti eelnevale statistilisele analüüsile, tekstiliste vastuste puhul kasutati kvantitatiivset kontentanalüüsi. Uurimaks, kuidas hindavad õpilased oma teadmisi rasestumisvastastest vahenditest, paluti õpilastel erinevate rasestumisvastaste vahendite juurde märkida oma vastus skaalal – *0 – ei ole rasestumisvastasest vahendist kuulnud*, *1 – olen kuulnud*, *2 – tean sellest natuke või* *3 – tean sellest kõike* (küsimus 8). Saamaks aimu, milliseid rasestumisvastaseid vahendeid oleksid õpilased nõus kasutama, paluti neil erinevate rasestumisvastaste vahendite juurde ristikesega märkida, kui nad oleksid nõus seda kasutama (küsimus 9). Rasestumisvastase vahendi märkimata jätmist loeti vastusena *ei ole nõus kasutama*. Seejärel esitati vastajale küsimus, kas ta tahab lapsi saada (küsimus 10). *Jah*-vastuse puhul paluti järgmisena märkida, mis vanuses sooviks ta lapsi saada (küsimus 11). Tuli märkida sobiv vanusevahemik valikuvariantide seast, milleks olid: alla 18-aastaselt, 18–21-aastaselt, 21–25-aastaselt., 25–30-aastaselt, 30–35-aastaselt, üle 35-aastaselt.

Teises plokis uuriti õpilaste hinnanguid kooli seksuaalkasvatuse kohta. Saamaks teada, millised on teemad, mida õpilaste hinnangul tuleks koolis seksuaalkasvatuse kohta õpetada ning mis vanuses noortele oleks seda sobilik teha, esitati uuritavatele 20 seksuaalkasvatuse valdkonna teemat (küsimus 12). Vastuseks tuli vastava teema juurde märkida, kas seda peaks õpetama inimeseõpetuses, ning kirjutada, millises vanuses noortele oleks seda sobilik teha. Õpetamiseks sobilikud vanused märgiti vabavastustena ning hiljem kodeeriti vastavalt kooliastmetele: 1.–3. klass (7–10-aastaselt), 4.–6. klass (11–13-aastaselt), 7.–9. klass (14–16-aastaselt) ning 10.–12. klass (17–19-aastaselt). Seejärel uuriti õpilaste hinnanguid kooli seksuaalkasvatusele – mida olulist on uuritav seni toimunud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames õppinud (küsimus 13), mida tema hinnangul oleks pidanud õpetama, aga seda ei tehtud (küsimus 14) ning mida oleks saanud seni toimunud tundides teha paremini (küsimus 15). Kolme viimase küsimuse puhul oli tegemist avatud vastustega küsimustega, kuhu uuritavad said oma arvamuse panna kirja vabas vormis.

Teiseks uurimisintrumendiks oli Heinze ja Horn (2009) koostatud ankeet hoiakute uurimiseks homoseksuaalsusesse kahes aspektis – kokkupuude homoseksuaalsete inimestega ja hoiakud nende suhtes.

Uurimaks, milline on HEV õpilaste kokkupuude homoseksuaalsete inimestega, esitati ankeedis viis küsimust. Uuritavatel paluti vastata, kas nende arvates on nende koolis homoseksuaalseid õpilasi (küsimus 16a), kas nad isiklikult teavad kedagi, kes on homoseksuaalne (küsimus 16b), kas neil on homoseksuaalseid sõpru (küsimus 16c) ja kas keegi nende pereringist on homoseksuaalne (küsimus 16d) seksuaalse orientatsiooniga. Vastusena paluti märkida sobiv valikuvariantidest – *jah, ei, ei ole kindel*. Samuti uuriti milline on vastaja hinnangul tema enda seksuaalne orientatsioon (küsimus 17). Selleks paluti õpilastel märkida, milline järgmistest käib tema enda kohta – *biseksuaal, gei, lesbi, hetero* või *määramata/ei ole kindel*. Homoseksuaalsusega seotud hoiakute uurimiseks paluti HEV õpilastel hinnata 5-pallisel Likerti skaalal (*1 – täiesti väär, 2 – peaaegu väär, 3 – ei väär ega õige, 4 – peaaegu õige, 5 – täiesti õige*), kuivõrd õigeks või vääraks ta peab homoseksuaalsust (küsimus 18) ning selle kohta esitatud väiteid (küsimus 19), mis lähtusid järgmistest teemavaldkondadest:

- individuaalsed õigused (väited 1, 2, 5, 4, 13, nt *See, kas keegi on lesbi või gei, ei ole kellegi teise asi*)
- ühiskonna normid ja kombed (väited 6, 9, 10, 11, nt *Gei või lesbi olemine on ebaloomulik*)
- bioloogiline aspekt (väited 7 ja 8, nt *Inimesed sünnivad gei ja lesbidenä*)
- negatiivsed stereotüübid (väited 3 ja 12, nt *Geid ja lesbid põhjustasid AIDS-i olemasolu*) (Heinze & Horn, 2009)

5.3. Andmekogumine

Uurimus korraldati HEV õpilaste koolides 2016. aasta aprillist 2017. aasta veebruarini. Uuriija pöördus koolide direktori ja õppealajuhataja poole isiklikult, kirjeldas uurimuse eesmärgi ning küsis luba, et korraldada koolis uurimus. Kümnest koolist andsid nõusoleku kolm: kaks Tartumaalt ja üks Harjumaalt. Õpilaste grupid komplekteerisid koolide õppealajuhatajad tunniplaani võimaluste alusel. Valimi moodustamise kriteeriumiks oli – HEV õpilane, kes õpib põhikooli III kooliastmes või gümnaasiumis.

Ankeetide täitmine toimus individuaalselt koolitundide ajal kooliklassis, kus kooli arvutiklassis olid koos sama klassi õpilased. Ühe kooli puhul koostas õppealajuhataja grupid, kus olid koos kõik kooli samast soost õpilased, kes olid nõus uurimuses osalema. Ankeetide täitmise korraldas töö autor koostöös kooli õpetajatega.

HEV õpilaste koolide juhtkonnad teavitasid lapsevanemaid uurimuse toimumisest e-kirja või vastava kooli õppeinfosüsteemi teel. Uurimuses ei töödeldud õpilase isikuandmeid, vaid koguti andmeid üldistatul kujul. Seetõttu oli võimalik kasutada passiivse nõusoleku menetlust ehk eeldada vanema nõusolekut, kui ta ei ole väljendanud vastupidist. Võimalust keelduda sellest, et laps uuringus osaleb, ei kasutanud ükski lapsevanem. Uurimuses osalemine oli õpilastele vabatahtlik ning noortelt küsiti osalemiseks nõusolekut. Uurimuses osalemisest loobus üks õpilane, kes avaldas kartust, et uurimuse teemavaldkond võib tema jaoks osutuda emotsionaalselt keeruliseks. Enne ankeedi täitmist selgitati õpilastele uurimuse eesmärgid ja küsimustes kasutatud mõisteid ning rõhutati vastuste anonüümsust. Keskmiselt kulus küsimustele vastamiseks 20 minutit.

5.4. Andmeanalüüs

Ankeetidest saadud andmete analüüs oli kvantitatiivne. Esimene etapp oli andmete ülevaatamine, võimalike vigade ja puuduvate andmete kontrollimine. Valimi hulka arvati kõik õpilased, kes märkisid oma vanuse ja soo ning täitsid ära vähemalt ühe osa küsimustikust. Esmase andmetöötlus tehti programmis Microsoft Office Excel 2013 ning teisaldati seejärel programmi IBM SPSS for Windows 23.0.

Andmete kirjeldaval analüüsil kasutati nii vastajate protsentuaalse jaotuse, vastuste esinemise sageduse kui ka keskmise väärtuse arvutamist. Statistilise analüüsi meetodi valikul lähtuti tunnuse tüübist – järjestikaskaala tunnuste võrdlemisel kasutati mitteparameetrilist Manni-Whitney U võrdlustesti ning nominaalskaala tunnuste võrdlemisel Pearsoni χ^2 testi. Olulisuse nivooks määrati 0,05 ehk statistiliselt oluliseks loeti erinevused, mille olulisuse tõenäosus (p) oli väiksem kui 0,05.

HEV õpilaste antud vabavastuseid analüüsiti, kasutades andmeanalüüsimeetodina kvantitatiivset kontentanalüüsi. Kvantitatiivse kontentanalüüsi meetodi abiga uuritakse mingite sõnade või muu sisuühiku esinemissagedust tekstis (Laherand, 2008). Kalmuse (2015) järgi sisaldab kontentanalüüs kolme etappi. Esiteks ettevalmistus, milles püstitatakse uurimiseesmärgid, valitakse analüüsitav materjal, määratletakse analüüsiühikud ja -kategoriad ning sooritatakse proovikodeerimine. Teises etapis kodeeritakse analüüsitav tekst

ning kolmandas etapis analüüsitakse ja tõlgendatakse saadud andmed. Siinses töös kasutati analüüsiühikuna mainingut – sõna, sõnaühendit või lausungit, millega tekstis iseloomustatakse uurimuses huvipakkuvat objekti (Kalmus, 2015). Proovikodeerimise käigus märgiti üles vastustes esinenud mainingud. Korduva lugemise käigus koondati samatähenduslikud mainingud ühe kategooria alla, täpsustati kategooriaid ning tekkisid alakategooriad. Kategooriate loomisel tugineti eksperdile, kelleks oli magistritöö juhendaja. Andmeid töödeldi kvantitatiivselt ja leiti kategooriate esinemissagedus protsentides. Poiste ja tüdrukute protsentuaalsete vastuste võrdlemiseks sooritati χ^2 test.

6. Tulemused

Selles peatükis esitatakse esmalt esimese uurimisinstrumendiga saadud tulemused, kus esitatakse uuritavate hinnangud noorte seksuaalkäitumisele ja seksuaalkasvatusele koolis. Seejärel esitatakse teise uurimisinstrumendiga saadud andmed, kus esitatakse uuritavate kokkupuude homoseksuaalsete inimestega ja hoiakud homoseksuaalsust puudutavate väidete kohta.

6.1. HEV õpilaste hinnangud noorte seksuaalkäitumise kohta

6.1.1. HEV õpilaste hinnangud noorte seksuaalvahekorda astumise põhjuste kohta

Uurimistulemustest selgus, et kõige olulistemaks põhjusteks noorte seksuaalvahekorda astumisel pidasid HEV õpilased lõbu ja uudishimu. Suhteliselt vähem tähtsaks hinnati survet partneri poolt ja seksuaalvahekorda astumist suhtes järgmise loomuliku sammuna. Kõige vähem tähtsaks pidasid HEV õpilased partneri enda juures hoidmist ja survet teiste inimeste poolt. Statistiliselt oluline erinevus poiste ja tüdrukute hinnangute vahel esines ühel juhul – kui oluliseks peab vastav sihtrühm lõbu rolli seksuaalvahekorda astumisel. Tüdrukute hinnangul oli lõbu seksuaalvahekorda astumise põhjusena vähem tähtis kui poiste hinnangul. Kui keskmiselt märkisid noormehed lõbu tähtsuse järjekorras esimeseks, siis tütarlastel oli see alles neljandal kohal (vt tabel 2).

Tabel 2. Uuritavate hinnangud seksuaalvahekorda astumise põhjuste tähtsusele (keskmised 6-pallise skaala järgi: 1 – kõige tähtsam; 2 – tähtsuselt järgmine; 3 – tähtsuselt järgmine; 4 – tähtsuselt järgmine; 5 – tähtsuselt eelviimane; 6 – kõige vähem tähtis)

Põhjus	Kokku (n=97)	Poisid (n=58)	Tüdrukud (n=39)	Z väärtus	p väärtus
Lõbu	3,01	2,7	3,38	-1,979	0,048
Nad on uudishimulikud	3,09	3,14	3,03	-0,304	0,761
See on suhtes loomulik järgmine samm	3,22	3,28	3,13	-0,382	0,703
Surve partneri poolt	3,59	3,76	3,33	-1,447	0,148
Partneri enda juures hoidmiseks	4,00	3,98	4,03	-0,142	0,887
Surve teiste inimeste poolt	4,09	4,09	4,10	-0,076	0,939

Uuritavatel oli võimalus lisada vabavastusena mõni muu põhjus, miks noored nende hinnangul seksuaalvahekorda astuvad. Vabavastustes ($f=6$) tõid HEV õpilased esile mõnutunde / orgasmi saamise:

„Noored seksivad sellepärast, et hormoonilist mõnu ja orgasmi saada.“ (P, 16 a)

„Noh, ikka mingi kiimasus. See ajab mõlemad tahtma, et saada vabaks vähemalt.“ (P, 17 a)

Üksikvastustes ($f=4$) nimetasid uuritavad seksuaalvahekorda astumise põhjuseks armastust (T, 14 a), rumalust (T, 16 a), soovi lapsi saada (P, 14 a) ja uimastite tarbimist (T, 14 a).

6.1.2. HEV õpilaste hinnangud noorte vanuse kohta esimese seksuaalvahekorra ajal

HEV õpilaste hinnanguid selle kohta, millises vanuses esimest korda seksuaalvahekorda astutakse, uuriti kahest aspektist: milline on uuritavate arvates sobilik vanus esimeseks seksuaalvahekorraks ning milliseks peetakse tegelikku vanust, millal noored esimest korda seksuaalvahekorda astuvad.

Uuritavate vastustest selgus, et sobilik vanus esimeseks seksuaalvahekorraks on HEV õpilaste hinnangul keskmiselt 16,5 aastat (vt tabel 3).

Tabel 3. Keskmine sobilik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal HEV õpilaste hinnangul

	Kokku (n=94)	Poisid (n=57)	Tüdrukud (n=39)
Noormeestel	16,45	16,66	16,12
Neiudel	16,52	16,77	16,14

Uuritavad leidsid kõige sagedamini, et nii poiste kui ka tüdrukute puhul on sobilik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal 18 aastat. Poiste ja tüdrukute hinnangutes olid

statistiliselt olulised erinevused. Nimelt pidasid tüdrukud esimese seksuaalvahekorra jaoks sobilikuks vanuseks märksa sagedamini 16. eluaastat ja poisid omakorda 18. eluaastat (vt tabel 4 ja tabel 5).

Tabel 4. Noormeeste sobilik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal HEV õpilaste hinnangul

Sobilik vanus	Kokku (n=94)	Poisid (n=57)	Tüdrukud (n=39)	Z väärtus	p väärtus
11 a	2 (2,1%)	1 (1,8%)	1 (2,6%)	-0,277	0,781
12 a	2 (2,1%)	1 (1,8%)	1 (2,6%)	-0,277	0,781
13 a	5 (5,2%)	3 (5,3%)	2 (5,1%)	-0,020	0,984
14 a	13 (13,5%)	9 (15,8%)	4 (10,3%)	-0,760	0,447
15 a	17 (17,7%)	9 (15,8%)	8 (20,5%)	-0,612	0,540
16 a	36 (37,5%)	16 (28,1%)	20 (51,3%)	-2,342	0,019
17 a	26 (27,1%)	15 (26,3%)	11 (28,2%)	-0,423	0,672
18 a	42 (43,8%)	32 (56,1%)	10 (25,6%)	-2,943	0,003
19 a	4 (4,2%)	3 (5,3%)	1 (2,6%)	-0,647	0,518
20 a	3 (3,1%)	2 (3,5%)	1 (2,6%)	-0,260	0,795
26 a	1 (1%)	1 (1,8%)	0 (0%)	-0,827	0,408

Tabel 5. Neidude sobilik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal HEV õpilaste hinnangul

Sobilik vanus	Kokku (n=96)	Poisid (n=57)	Tüdrukud (n=39)	Z väärtus	p väärtus
11 a	1 (1%)	1 (1,8%)	0 (0%)	-0,824	0,410
12 a	0 (0%)	0 (0%)	0 (0%)	0,000	1,000
13 a	4 (4,2%)	3 (5,3%)	1 (2,6%)	-0,639	0,523
14 a	11 (11,5%)	8 (14%)	3 (7,7%)	-0,941	0,347
15 a	16 (16,7%)	8 (14%)	8 (20,5%)	-0,852	0,394
16 a	33 (34,4%)	13 (23,8%)	20 (51,3%)	-2,917	0,004
17 a	23 (24%)	14 (24%)	9 (23,1%)	-0,053	0,958
18 a	39 (40,6%)	31 (54,4%)	8 (20,5%)	-3,302	0,001
19 a	4 (4,2%)	3 (5,3%)	1 (2,6%)	-0,647	0,518
20 a	3 (3,1%)	2 (3,5%)	1 (2,6%)	-0,260	0,795
26 a	1 (1%)	1 (1,8%)	0 (0%)	-0,827	0,408

Vabavastusena oli võimalus märkida muu sobilik vanus esimeseks seksuaalvahekorraks. HEV õpilased mainisid täiskasvanu küpsuse saavutamist ($f=4$) ja täiskasvanu seaduslikku vanust ($f=2$):

„Vanusel ei ole palju tähtsust, tähtsam on, et inimene on füüsiliselt ja vaimselt arenenud ja kasvanud piisavalt, et teab, mida teeb.“ (P, 17 a)

„Täisealisena, siis kui ise oled valmis.“ (P, 16 a)

Uurimistulemused näitavad, et noorte tegelik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal jääb HEV õpilaste hinnangul keskmiselt 15,3 aasta juurde. Uuritavad tütarlapsed kaldusid noorte tegelikku vanust esimese seksuaalvahekorra ajal hindama varasemaks kui noormehed (vt tabel 6).

Tabel 6. Keskmine tegelik vanus esmakordse seksuaalvahekorra ajal HEV õpilaste hinnangul

	Kokku (n=96)	Poisid (n=57)	Tüdrukud (n=39)
Noormeestel	15,59	15,59	14,61
Neiudel	15,09	15,95	14,75

Kõige sagedamini leidsid HEV õpilased, et noormehed on esimest korda seksuaalvahekorras 14-aastaselt ja neiud 15-aastaselt. Vaadates HEV poiste ja tüdrukute hinnangute erinevusi, ilmnes, et poisid kaldusid hindama noorte tegelikku vanust esmakordse seksuaalvahekorra ajal sagedamini hilisemaks kui tüdrukud. Nimelt leidsid poisid kõige sagedamini, et nii noormeeste kui ka neidude puhul on tegelik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal 15 aastat (vastavalt 43,9% ja 45,6% uuritavatest). Tüdrukud omakorda pidasid selleks vanuseks kõige sagedamini noormeeste (48,7%) puhul 14 aastat ja neidude (43,6%) puhul 13 aastat. HEV poiste ja tüdrukute hinnangutes esinesid ka statistiliselt olulised erinevused. Nimelt leidsid tüdrukud sagedamini, et noormehed on esimest korda seksuaalvahekorras 13-aastaselt ning poisid omakorda pidasid vastavaks vanuseks sagedamini 15 aastat (vt tabel 7). Samuti arvasid tüdrukud poistega võrreldes sagedamini, et tütarlaste tegelik vanus esimese vahekorra ajal on 12 või 13 aastat (vt tabel 8).

Tabel 7. Noormeeste tegelik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal HEV õpilaste hinnangul

Tegelik vanus	Kokku (n=96)	Poisid (n=57)	Tüdrukud (n=39)	Z väärtus	p väärtus
11 a	3 (3,1%)	2 (3,5%)	1 (2,6%)	-0,260	0,795
12 a	6 (6,3%)	2 (3,5%)	4 (10,3%)	-1,334	0,182
13 a	25 (26%)	8 (14%)	17 (43,6%)	-3,224	0,001
14 a	37 (38,5%)	18 (31,6%)	19 (48,7%)	-1,686	0,092
15 a	34 (35,4%)	25 (43,9%)	9 (23,1%)	-2,080	0,038
16 a	33 (34,4%)	24 (42,1%)	9 (23,1%)	-1,918	0,055
17 a	22 (22,9%)	15 (26,3%)	7 (17,9%)	-0,953	0,341
18 a	23 (24%)	17 (29,8%)	6 (15,4%)	-1,619	0,195
24 a	1 (1%)	1 (1,8%)	0 (0%)	-0,827	0,408

Tabel 8. Neidude tegelik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal HEV õpilaste hinnangul

Tegelik vanus	Kokku (n=96)	Poisid (n=57)	Tüdrukud (n=39)	Z väärtus	p väärtus
11 a	2 (2,1%)	1 (1,8%)	1 (2,6%)	-0,271	0,786
12 a	8 (8,3%)	2 (3,5%)	6 (15,4%)	-2,057	0,040
13 a	26 (27,1%)	9 (15,8%)	17 (43,6%)	-2,995	0,003
14 a	32 (33,3%)	17 (29,8%)	15 (38,5%)	-0,877	0,380
15 a	37 (38,5%)	26 (45,6%)	11 (28,2%)	-1,712	0,087
16 a	27 (28,1%)	19 (33,3%)	8 (20,5%)	-1,365	0,171
17 a	16 (16,7%)	10 (17,5%)	6 (15,4%)	-0,277	0,782
18 a	21 (21,9%)	16 (28,1%)	5 (12,8%)	-1,766	0,077
24 a	1 (1%)	1 (1,8%)	0 (0%)	-0,827	0,408

6.1.3. Rasestumisvastased vahendid

HEV õpilastelt uuriti, kuidas nad hindavad oma teadmisi rasestumisvastastest vahenditest. Tulemustest selgus, et kõige vähem arvati teadvat diafragma ehk pessaaari kohta – 78,6% vastanutest märkis, et ei ole sellest rasestumisvastasest vahendist kuulnud. Samuti ei olnud suur protsent uuritavatest kuulnud spermitsiidi ega rasestumisvastase nahaaluse implantaadi kohta (vt tabel 9).

Tabel 9. Teadmised rasestumisvastaste vahendite kohta (vastuste arv ja %)

Rasestumisvastane vahend	Ei ole kuulnud	Olen kuulnud	Tean sellest natuke	Tean sellest kõike
Meeste kondoom (n=100)	5 (5%)	20 (20%)	30 (30%)	45 (45%)
Kombineeritud pillid (n=98)	28 (28,6%)	33 (33,7%)	20 (20,4%)	17 (17,3%)
Naiste kondoom (n=100)	28 (28%)	35 (35%)	24 (24%)	13 (13%)
Spiraal (n=100)	40 (40%)	30 (30%)	18 (18%)	12 (12%)
Minipillid ehk progestiini tabletid (n=99)	40 (40,4%)	31 (31,3%)	20 (20,2%)	8 (8,1%)
Rasestumisvastased süstid (n=98)	53 (54,1%)	27 (27,6%)	13 (13,3%)	5 (5,1%)
Rasestumisvastane nahaalune implantaat (n=98)	60 (61,2%)	15 (15,3%)	17 (17,3%)	6 (6,1%)
Spermitsiid (n=100)	68 (68%)	22 (22%)	5 (5%)	5 (5%)
Diafragma (n=98)	77 (78,6%)	15 (15,3%)	3 (3,1%)	3 (3,1%)

Parimaks hindasid HEV õpilased oma teadmisi meeste kondoomi kohta. Järgnesid teadmised kombineeritud pillidest, naiste kondoomist ja spiraalist. Vähem arvasid õpilased teadvat minipillidest, rasestumisvastastest süstidest ja rasestumisvastasest nahaalusest implantaadist. Kõige vähem arvasid uuritavad teadvat spermitsiidi ja diafragma kohta. Poiste ja tüdrukute hinnangutes oli statistiliselt olulisi erinevusi neljal juhul. Võrreldes poistega

hindasid tütarlapsed oma teadmisi oluliselt paremaks kombineeritud pillide, minipillide ehk progestiini tablettide, rasestumisvastase nahaaluse implantaadi ja spiraali puhul (vt tabel 10).

Tabel 10. Teadmised rasestumisvastaste vahendite kohta (keskmised 4-pallise skaala järgi: 0 – ei ole kuulnud; 1 – on kuulnud; 2 – teavad sellest natuke; 3 – teavad sellest kõike)

Rasestumisvastane vahend	Kokku	Poisid	Tüdrukud	Z väärtus	p väärtus
Meeste kondoom (n=P61/T39)	2,15	2,15	2,15	-0,548	0,584
Kombineeritud pillid (n=P59/T39)	1,27	1,03	1,62	-2,449	0,014
Naiste kondoom (n=P61/T39)	1,22	1,15	1,33	-0,803	0,422
Spiraal (n=P61/T39)	1,02	0,77	1,41	-2,873	0,004
Minipillid ehk progestiini tabletid (n=P60/T39)	0,96	0,77	1,26	-2,271	0,023
Rasestumisvastased süstid (n=P59/T39)	0,69	0,53	0,95	-1,913	0,056
Rasestumisvastane nahaalune implantaat (n=P60/T38)	0,68	0,45	1,05	-2,937	0,003
Spermitsiid (n=P61/T39)	0,47	0,38	0,62	-0,650	0,516
Diafragma (n=P61/T37)	0,31	0,30	0,32	-0,343	0,731

HEV õpilastelt küsiti, milliseid rasestumisvastaseid vahendeid oleksid nad nõus kasutama. Kõige sagedamini märgiti, et ollakse nõus kasutama meeste kondoomi (81% vastanutest). Sageduselt järgmistena nimetati kombineeritud pille, naiste kondoomi, minipille ja spiraali. Vähem uuritavaid oleks valmis kasutama rasestumisvastaseid süste ja rasestumisvastast nahaalust implantaati. Kõige harvemini märkisid HEV noored, et oleksid nõus kasutama diafragmat ja spermitsiidi. Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute hinnangute vahel esinesid kolmel juhul – tüdrukutega võrreldes oli oluliselt suurem protsent noormehi valmis kasutama meeste kondoomi ning oluliselt väiksem protsent valmis kasutama naiste kondoomi ja kombineeritud pille (vt tabel 11).

Tabel 11. Rasestumisvastased vahendid, mida HEV noored oleksid nõus kasutama (vastuste arv ja %)

Rasestumisvastane vahend	Kokku (n=100)	Poisid (n=61)	Tüdrukud (n=39)	χ^2	p väärtus
Meeste kondoom	81 (81%)	57 (93,4%)	24 (61,5%)	15,734	0,000
Kombineeritud pillid	28 (28%)	10 (16,4%)	18 (46,2%)	10,452	0,001
Naiste kondoom	26 (26%)	11 (18%)	15 (38,5%)	5,160	0,023
Minipillid ehk progestiini tabletid	26 (26%)	12 (19,7%)	14 (35,9%)	3,255	0,071
Spiraal	22 (22%)	10 (16,4%)	12 (30,8%)	2,865	0,091
Rasestumisvastased süstid (Depo-Provera)	13 (13%)	7 (11,5%)	6 (15,4%)	0,321	0,571

Rasestumisvastane nahaalune implantaat	12 (12%)	5 (8,2%)	7 (17,9%)	2,142	0,143
Diafragma	4 (4%)	4 (6,6%)	0 (0%)	4,060	0,103
Spermitsiid	4 (4%)	4 (6,6%)	0 (0%)	4,060	0,103

Kokkuvõtvalt võib esile tõsta, et esikolmiku rasestumisvastastest vahenditest, mida HEV õpilased oleksid nõus kasutama, moodustasid meeste kondoom, kombineeritud pillid ja naiste kondoom. Kõige vähem oldi nõus kasutama diafragmat ja spermitsiidi.

6.1.4. HEV õpilaste hinnangud laste saamise kohta

Saamaks aimu HEV õpilaste hinnangutest võimalikele põhjustele, miks teismelised lapsed saavad, paluti uuritavatel võimalikud põhjused järjestada tähtsuse alusel. Poiste ja tüdrukute hinnangute võrdlemisel statistiliselt olulisi erinevusi esile ei tulnud. Kõige tähtsamaks põhjuseks, miks teismelisena lapsed saadakse, pidasid uuritavad, et ei kasutata rasestumisvastaseid vahendeid. Tähtsuselt järgmisteks peeti rasestumisvastaste vahendite mittetoimimist ja puudulikku seksuaalkasvatust. Suhteliselt vähem tähtsaks märkisid HEV õpilased survet sõbra/partneri poolt, plaanipäraselt lapse saamist ning muude tulevikuplaanide puudumist. Vähem tähtsaks hinnati laste saamist lastetoetuste või muude hüvede saamiseks. Peale selle võib esile tuua, et tütarlapsed hindasid rasestumisvastaste vahendite mittetoimimist laste saamisel veidi olulisemaks teguriks kui poisslapsed. Noormehed omakorda tähtsustasid puuduliku seksuaalkasvatuse rolli noorelt laste saamisel rohkem kui neiud (vt tabel 12).

Tabel 12. Õpilaste hinnangud noorelt laste saamise põhjustele (keskmised 7-pallise skaala järgi: 1 – kõige tähtsam; 2 – tähtsuselt järgmine; 3 – tähtsuselt järgmine; 4 – tähtsuselt järgmine; 5 – tähtsuselt järgmine; 6 – tähtsuselt eelviimane; 7 – kõige vähem tähtis)

Põhjus	Kokku (n=100)	Poisid (n=61)	Tüdrukud (n=39)	Z väärtus	p väärtus
Ei kasuta rasestumisvastaseid vahendeid	2,82	3,10	2,38	-1,767	0,077
Rasestumisvastased vahendid ei toimi	3,71	3,85	3,49	-1,052	0,293
Puudulik seksuaalkasvatus	4,00	3,84	4,26	-1,127	0,260
Surve sõbra/partneri poolt	4,06	4,20	3,85	-0,857	0,391
Neil on see plaanis	4,50	4,61	4,33	-0,460	0,646
Neil pole tulevikuks muid plaane	4,63	4,75	4,4	-0,875	0,381
Lastetoetuse või muude hüvede saamiseks	4,98	4,80	5,26	-1,115	0,265

Vabavastustes mainiti laste saamist paarisuhte hoidmiseks ($f=2$), juhusliku ($f=3$) või sunnitud ($f=2$) vahekorra tulemusena ning täiskasvanu staatuse ($f=2$) või eakaaslaste seas populaarsuse ($f=1$) saavutamiseks:

„...juhtub peo käigus või vägistamise.“ (T, 14 a)

„Päris paljudel polegi soovi saada lapsi, aga see lihtsalt juhtub...“ (T 14 a)

„Laps hoiaks paari paremini koos.“ (P 17 a)

HEV õpilastelt uuriti, kas nad sooviksid kunagi lapsi saada ning millises vanuses nad seda teha tahaksid. Statistilisi erinevusi poiste ja tüdrukute vastustes laste saamise soovi kohta ei esinenud. 79,4% uuritavatest märkis, et soovib tulevikus lapsi saada.

Tabel 13. Vastused ankeedi küsimusele laste saamise soovi kohta (vastuste arv ja %)

	Kokku (n=97)	Poiss (n=59)	Tüdruk (n=38)	χ^2	p väärtus
Jah	77 (79,4%)	44 (74,4%)	33 (86,8%)	2,125	0,145
Ei	20 (20,6%)	15 (25,4%)	5 (13,2%)		

Kõige sagedamini märkisid uuritavad, et soovitav laste saamise vanus oleks 21–25-aastaselt. Statistiliselt olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute vastustes ei esinenud (vt tabel 14).

Tabel 14. Soovitav laste saamise vanus (vastuste arv ja %)

Vanus	Kokku (n=82)	Poisid (n=47)	Tüdrukud (n=35)	Z väärtus	p väärtus
Alla 18 a	5 (6,1%)	1 (2,1%)	4 (11,4%)	-1,730	0,084
18–21 a	16 (19,5%)	6 (12,8%)	10 (28,6%)	-1,775	0,076
21–25 a	40 (48,8%)	24 (51,1%)	16 (45,7%)	-0,476	0,634
25–30 a	29 (35,4%)	18 (38,3%)	11 (31,4%)	-0,640	0,522
30–35 a	10 (12,2%)	7 (14,9%)	3 (8,6%)	-0,860	0,390
35 + a	3 (3,7%)	2 (4,3%)	1 (2,9%)	-0,332	0,740

6.2. HEV õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatusele inimeseõpetuses

6.2.1. Teemad, mida HEV õpilaste hinnangul tuleks koolis seksuaalkasvatusega seondult õpetada ning millises vanuses õpilastele oleks seda sobilik teha

Kõige enam märkisid HEV õpilased, et kooli seksuaalkasvatuse tuleks õpetada suguhaiguste (80%), puberteedi ehk murdeea (77%), suhete (70%) ja turvaseksi (70%) kohta. Sageduselt järgmised teemad olid rasestumisvastased vahendid, rasedus ja lapsekasvatamine, suguorganid, seksuaalsus ja viljastumine. Peale selle märkis üle poole uuritavatest, et koolis tuleks käsitleda noori ja seksi puudutavaid seaduseid. Samuti abordi, menstruatsiooni ja perekonna teemasid ning kohti, kust saada nõustamist ja tervisealaseid nõuandeid. Suhteliselt

vähem tähtsaks pidasid uuritavad kehapildi, läbirääkimisoskuste, masturbeerimise ja kuulamisoskuste õpetamist. Kõige vähem märgiti enesekehtestamise oskuste ja diskrimineerimise teema õpetamise vajalikkust seksuaalkasvatuses. Ühel juhul oli tüdrukute ja poiste vastustes statistiliselt oluline erinevus. Nimelt leidsid tüdrukud sagedamini, et kooli seksuaalkasvatuses peaks õpetama menstruatsiooni kohta (vt tabel 15).

Tabel 15. Seksuaalkasvatuse teemad, mida peaks HEV õpilaste hinnangul koolis õpetama (vastuste arv ja %)

Teema	Kokku (n=100)	Poisid (N=61)	Tüdrukud (N=39)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Suguhaigused	80%	47 (77%)	33 (84,6%)	0,851	0,356
Puberteet ehk murdeiga	77%	48 (78,7%)	29 (74,4%)	0,252	0,616
Suhted	70%	39 (63,9%)	31 (79,5%)	2,740	0,098
Turvaseks	70%	40 (65,6%)	30 (76,9%)	1,459	0,227
Rasestumisvastased vahendid	69%	41 (67,2%)	28 (71,8%)	0,233	0,629
Rasedus ja lapsekasvatamine	69%	40 (65,6%)	29 (74,4%)	0,858	0,354
Suguorganid	68%	42 (68,9%)	26 (66,7%)	0,052	0,819
Seksuaalsus	68%	38 (62,3%)	30 (76,9%)	2,339	0,126
Viljastumine	67%	39 (63,9%)	28 (71,8%)	0,665	0,415
Abort	64%	37 (60,7%)	27 (69,2%)	0,759	0,384
Noori ja seksi puudutavad seadused	64%	35 (57,4%)	29 (74,4%)	2,978	0,084
Kohad, kust saada nõustamist ja tervisealaseid nõuandeid	63%	39 (63,9%)	24 (61,5%)	0,059	0,809
Menstruatsioon	58%	29 (47,5%)	29 (74,4%)	7,024	0,008
Perekond	53%	31 (50,8%)	22 (56,4%)	0,298	0,585
Kehapilt	46%	32 (52,5%)	14 (35,9%)	2,627	0,105
Läbirääkimis- oskused	42%	27 (44,3%)	15 (38,5%)	0,329	0,566
Masturbeerimine	40%	24 (39,3%)	16 (41%)	0,028	0,867
Kuulamisoskused	36%	25 (41%)	11 (28,2%)	1,686	0,194
Enesekehtestamise oskused	34%	25 (41%)	9 (23,1%)	3,399	0,065
Diskrimineerimine	33%	22 (36,1%)	11 (28,2%)	0,665	0,415

Seksuaalkasvatuse teemade õpetamiseks sobilikku vanusena märgiti peamiselt 11–13 aastat (4.–6. klass) ja 14–16 aastat (7.–9. klass), olles enamiku teemade puhul kaks kõige enam märgitud vanusevahemikku (vt tabel 16). Vaid kahe seksuaalkasvatuse teema puhul nihkusid kõige enam sobilikuks märgitud vanused hilisemasse ikka. Nimelt, abordi teema

õpetamiseks sobiliku vanusena märgiti rohkem 14–16 aastat (82%) ja 17–19 aastat (23%).

Sama ilmnese raseduse ja lapsekasvatamise teema puhul, milles rohkem märgiti 14–16 ja 17–19 aastat. Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vastustes esinesid seitsmel juhul (vt tabel 16). Poistega võrreldes märkis märgatavalt suurem protsent tüdruke, et suguhaigustest, suhetest, rasedustumisvastastest vahenditest, seksuaalsusest ning nõustamist ja tervisealaseid nõuandeid pakkuvatest kohtadest peaks koolis räägitama 11–13-aastastele noortele. Puberteedi teema puhul leidsid tüdruke poistest märksa sagedamini, et seda sobiks õpetada juba 7–10-aastaselt. Menstruatsiooni teema puhul leidsid aga poisid sagedamini, et seda sobiks õpetada 14–16-aastaselt.

Tabel 16. HEV õpilaste vastused küsimusele, millises vanuses noortele oleks sobilik vastavat seksuaalkasvatuse teemat koolis õpetada (vastuste arv ja %).

Teema		Suguhaigused			
Sobilik vanus	Kokku (n=69)	Poisid (n=39)	Tüdrukud (n=30)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	5 (7,2%)	4 (10,3%)	1 (3,3%)	-1,092	0,275
11-13 a.	33 (47,8%)	14 (35,9%)	19 (63,3%)	-2,245	0,025
14-16 a.	38 (55,1%)	22 (56,4%)	16 (53,3%)	-0,253	0,800
17-19 a.	7 (10,1%)	4 (10,3%)	3 (10,0%)	-0,035	0,972
Teema		Puberteet ehk murdeiga			
Sobilik vanus	Kokku (n=73)	Poisid (n=42)	Tüdrukud (n=31)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	11 (15,1%)	3 (7,1%)	8 (25,8%)	-2,188	0,029
11-13 a.	53 (72,6%)	29 (69,0%)	24 (77,4%)	-0,787	0,431
14-16 a.	30 (41,1%)	19 (45,2%)	11 (35,5%)	-0,832	0,406
17-19 a.	4 (5,5%)	2 (4,8%)	2 (6,5%)	-0,311	0,755
Teema		Suhted			
Sobilik vanus	Kokku (n=62)	Poisid (n=32)	Tüdrukud (n=30)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	6 (9,7%)	4 (12,5%)	2 (6,7%)	-0,770	0,441
11-13 a.	37 (59,7%)	15 (46,9%)	22 (73,3%)	-2,105	0,035
14-16 a.	30 (48,4%)	15 (46,9%)	15 (50,0%)	-0,244	0,807
17-19 a.	7 (11,3%)	5 (15,5%)	2 (6,7%)	-1,105	0,269
Teema		Turvaseks			
Sobilik vanus	Kokku (n=60)	Poisid (n=33)	Tüdrukud (n=27)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	3 (5,0%)	2 (6,1%)	1 (3,7%)	-0,413	0,679
11-13 a.	25 (41,7%)	11 (33,3%)	14 (51,9%)	-1,435	0,151
14-16 a.	39 (65,0%)	22 (66,7%)	17 (63,0%)	-0,297	0,767
17-19 a.	6 (10,0%)	4 (12,1%)	2 (7,4%)	-0,600	0,548
Teema		Rasedustumisvastased vahendid			
Sobilik vanus	Kokku (n=64)	Poisid (n=36)	Tüdrukud (n=28)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	3 (4,7%)	2 (5,6%)	1 (3,6%)	-0,370	0,712
11-13 a.	24 (37,5%)	9 (25,0%)	15 (53,6%)	-2,324	0,020
14-16 a.	46 (71,9%)	29 (80,6%)	17 (60,7%)	-1,738	0,082
17-19 a.	6 (9,4%)	4 (11,1%)	2 (7,1%)	0,536	0,592
Teema		Rasedus ja lapsekasvatamine			
Sobilik vanus	Kokku (n=60)	Poisid (n=33)	Tüdrukud (n=27)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	3 (5,0%)	2 (6,1%)	1 (3,7%)	-0,413	0,679

11-13 a.	12 (20,0%)	7 (21,2%)	5 (18,5%)	-0,257	0,797
14-16 a.	41 (68,3%)	22 (66,7%)	19 (70,4%)	-0,304	0,761
17-19 a.	18 (30,0%)	9 (27,3%)	9 (33,3%)	-0,505	0,613
Suguorganid					
Sobilik vanus	Kokku (n=59)	Poisid (n=36)	Tüdrukud (n=23)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	5 (8,5%)	2 (5,6%)	3 (13,0%)	-0,999	0,318
11-13 a.	35 (59,3%)	20 (55,6%)	15 (65,2%)	-0,731	0,465
14-16 a.	31 (52,5)	20 (55,6%)	11 (47,8%)	-0,575	0,565
17-19 a.	4 (6,8%)	3 (8,3%)	1 (4,3%)	-0,589	0,556
Seksuaalsus					
Sobilik vanus	Kokku (n=61)	Poisid (n=32)	Tüdrukud (n=29)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	7 (11,5%)	4 (12,5%)	3 (10,3%)	-0,262	0,794
11-13 a.	23 (37,7%)	7 (21,9%)	16 (55,2%)	-2,658	0,008
14-16 a.	34 (55,7%)	19 (59,4%)	15 (51,7%)	-0,596	0,551
17-19 a.	11 (18,0%)	6 (19,8%)	5 (17,2%)	-0,152	0,879
Viljastumine					
Sobilik vanus	Kokku (n=60)	Poisid (n=34)	Tüdrukud (n=26)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	2 (3,3%)	1 (2,9%)	1 (3,8%)	-0,192	0,848
11-13 a.	26 (43,3%)	14 (41,1%)	12 (46,2%)	-0,382	0,702
14-16 a.	33 (55,0%)	20 (58,8%)	13 (50,0%)	-0,675	0,500
17-19 a.	6 (10,0%)	4 (11,8%)	2 (7,7%)	-0,517	0,605
Abort					
Sobilik vanus	Kokku (n=61)	Poisid (n=35)	Tüdrukud (n=26)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	1 (1,6%)	0 (0,0%)	1 (3,8%)	-1,160	0,246
11-13 a.	8 (13,1%)	3 (8,6%)	5 (19,2%)	-1,210	0,226
14-16 a.	50 (82,0%)	28 (80,0%)	22 (84,6%)	-0,460	0,646
17-19 a.	14 (23,0%)	8 (22,9%)	6 (23,1%)	-0,020	0,984
Noori ja seksi puudutavad seadused					
Sobilik vanus	Kokku (n=57)	Poisid (n=30)	Tüdrukud (n=27)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	4 (7,0%)	2 (6,7%)	2 (7,4%)	-0,108	0,914
11-13 a.	24 (42,1%)	11 (36,7%)	13 (48,1%)	-0,869	0,385
14-16 a.	33 (57,9%)	17 (56,7%)	16 (59,3%)	-0,196	0,844
17-19 a.	10 (17,5%)	5 (16,7%)	5 (18,5%)	-0,182	0,856
Kohad, kust saada nõustamist ja tervisealaseid nõuandeid					
Sobilik vanus	Kokku (n=54)	Poisid (n=31)	Tüdrukud (n=23)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	3 (5,6%)	2 (6,5%)	1 (4,3%)	-0,331	0,741
11-13 a.	29 (53,7%)	12 (38,7%)	17 (73,9%)	-2,542	0,011
14-16 a.	27 (50,0%)	17 (54,8%)	10 (43,5%)	-0,818	0,413
17-19 a.	4 (7,4%)	3 (9,7%)	1 (4,3%)	-0,733	0,464
Menstruatsioon					
Sobilik vanus	Kokku (n=56)	Poisid (n=25)	Tüdrukud (n=31)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	7 (12,5%)	2 (8,0%)	5 (16,1%)	-0,906	0,365
11-13 a.	41 (73,2%)	16 (64,0%)	25 (80,6%)	-1,386	0,166
14-16 a.	15 (26,8%)	10 (40,0%)	5 (16,1%)	-1,987	0,047
17-19 a.	3 (5,4%)	2 (8,0%)	1 (3,2%)	0,782	0,434
Perekond					
Sobilik vanus	Kokku (n=47)	Poisid (n=27)	Tüdrukud (n=20)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	9 (19,1%)	6 (22,2%)	3 (15,0%)	-0,616	0,538

11-13 a.	13 (27,7%)	6 (22,2%)	7 (35,0%)	-0,958	0,338
14-16 a.	23 (48,9%)	16 (59,3)	7 (35,0%)	-1,627	0,104
17-19 a.	7 (14,9%)	2 (11,1%)	5 (20,0%)	-0,837	0,402
Teema Kehapilt					
Sobilik vanus	Kokku (n=38)	Poisid (n=23)	Tüdrukud (n=15)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	4 (10,5%)	3 (13,0%)	1 (6,7%)	-0,618	0,537
11-13 a.	19 (50,0%)	11 (47,8%)	8 (53,3%)	-0,327	0,743
14-16 a.	16 (42,1%)	9 (39,1%)	7 (46,7%)	-0,454	0,650
17-19 a.	5 (13,2%)	3 (13,0%)	2 (13,3%)	-0,025	0,980
Teema Läbirääkimisoskused					
Sobilik vanus	Kokku (n=36)	Poisid (n=22)	Tüdrukud (n=14)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	5 (13,9%)	3 (13,6%)	2 (14,3%)	-0,054	0,957
11-13 a.	15 (41,7%)	9 (40,9%)	6 (42,9%)	-0,114	0,909
14-16 a.	18 (50,0%)	12 (54,5%)	6 (42,9%)	-0,674	0,500
17-19 a.	4 (11,1%)	2 (9,1%)	2 (14,3%)	-0,477	0,634
Teema Masturbeerimine					
Sobilik vanus	Kokku (n=37)	Poisid (n=21)	Tüdrukud (n=16)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	5 (13,5%)	4 (19,0%)	1 (6,3 %)	-1,113	0,266
11-13 a.	19 (51,4%)	10 (50,0%)	9 (56,3%)	-0,513	0,608
14-16 a.	17 (45,9%)	8 (38,1%)	9 (56,3%)	-1,083	0,279
17-19 a.	1 (2,7%)	1 (4,8%)	0 (0,0%)	-0,873	0,383
Teema Kuulamisioskused					
Sobilik vanus	Kokku (n=29)	Poisid (n=19)	Tüdrukud (n=10)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	6 (20,7%)	5 (26,3%)	1 (10,0%)	-1,013	0,311
11-13 a.	16 (55,3%)	9 (47,4%)	7 (70,0%)	-1,145	0,252
14-16 a.	11 (37,9%)	8 (42,1%)	3 (30,0%)	-0,627	0,530
17-19 a.	2 (6,9%)	0 (0,0%)	2 (10,5%)	-1,045	0,296
Teema Enesekehtestamise oskused					
Sobilik vanus	Kokku (n=32)	Poisid (n=23)	Tüdrukud (n=9)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	5 (15,5%)	4 (17,4%)	1 (11,1%)	-0,433	0,665
11-13 a.	12 (37,5%)	9 (39,1%)	3 (33,3%)	-0,300	0,764
14-16 a.	19 (59,4%)	12 (52,2%)	7 (77,8%)	-1,305	0,192
17-19 a.	3 (9,4%)	3 (13,0%)	0 (0,0%)	-1,120	0,263
Teema Diskrimineerimine					
Sobilik vanus	Kokku (n=31)	Poisid (n=19)	Tüdrukud (n=12)	Z väärtus	p väärtus
7-10 a.	6 (19,4%)	4 (21,1%)	2 (16,7%)	-0,296	0,767
11-13 a.	14 (45,2%)	8 (42,1%)	6 (50,0%)	-0,423	0,672
14-16 a.	12 (38,7%)	6 (31,6%)	6 (50,0%)	-1,009	0,313
17-19 a.	4 (12,9%)	3 (15,8%)	1 (8,3%)	-0,593	0,553

6.2.2. HEV õpilaste hinnangud kõige olulisema kohta, mida seni toimunud

inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames on õpitud

HEV õpilastel paluti vabas vormis kirjutada, mis on nende hinnangul kõige olulisemad asjad, mida nad on inimeseõpetuses seksuaalkasvatuse raames koolis siiani õppinud. HEV õpilaste antud vastustest moodustus viis kategooriat, mille esinemissagedused protsentides on esitatud tabelis 17.

Kõige enam mainisid HEV õpilased olulisena seksuaalsuse ja seksuaalelu käsitlemist seksuaalkasvatuses (48%). Eelkõige mainiti rasestumisvastaste vahendite ja turvaseksi kohta teadmiste saamist, suhteliselt vähem mainiti seksuaalsuse ja seksuaalvahekorra teemavaldkonna kohta õppimist. Sageduselt järgmisena tõid HEV õpilased esile seksuaalsuse füüsilise aspekti kohta õppimise, millega seoses toodi esile murdeea ja primaarsed sugutunnused, suguelundid, rasedus ja viljastumine ning abort. Samuti leidsid mainimist teadmised ja hoiakud seksuaalkasvatuse kohta. Sel puhul kerkisid esile õpilaste vastused, kelle hinnangul ei olnud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames olulisi teadmisi saadud ($f=12$) või olid teadmised juba enne omandatud ($f=2$). Leidsid ka õpilasi ($f=2$), kes andsid kooli seksuaalkasvatusele positiivse hinnangu ja pidasid kõike õpitut oluliseks. HEV õpilaste vastustes mainiti ka seksuaalsuse psühholoogilist aspekti, täpsemalt suhteid, suhtlemist ja vastutust seksuaalsuhetes. Suhteliselt vähemal määral mainiti sugulisel teel levivate haiguste kohta õppimist. Poiste ja tüdrukute vastustes statistiliselt olulisi erinevusi ei olnud (vt tabel 17).

Tabel 17. Vastused ankeedi avatud küsimusele kõige olulisema kohta, mida seni seksuaalkasvatuse raames on õpitud (kategooriate mainimiskordade arv ja %)

Kategooriad	Kokku f (%)	Poisid f (%)	Tüdrukud f (%)
Seksuaalsus ja seksuaalelu	53 (48%)	27 (42%)	26 (56%)
Füüsiline aspekt seksuaalsusest	17 (15%)	10 (16%)	7 (15%)
Teadmised ja hoiakud	16 (14%)	10 (16%)	6 (13%)
Psühholoogiline aspekt seksuaalsusest	14 (13%)	10 (16%)	4 (9%)
Sugulisel teel levivad haigused	11 (10%)	8 (12%)	3 (7%)
Vabavastused kokku	111 (100%)	65 (100%)	46 (100%)

HEV õpilaste vastustes kõige olulisema kohta, mida nad on seni toimunud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames õppinud, oli suhteliselt suurema esinemissagedusega „Seksuaalsus ja seksuaalelu“ kategooria. Selle kategooria sisu moodustanud alakategooriatest kerkisid esile „Rasestumisvastased vahendid“ ja „Turvaseks“. Alakategooriaid „Seksuaalsus“ ja „Seksuaalvahekord“ mainiti suhteliselt vähem (vt tabel 18). Näiteid vastustest:

„Milliseid rasestumisvastaseid vahendeid saab kasutada ja milline on sulle sobilik.“ (T, 15 a)

„Seda, et naiste ja meeste kondoomid on olemas.“ (T, 16 a)

Tabel 18. Kategooria „Seksuaalsus ja seksuaalelu“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Rasestumisvastased vahendid	31 (28%)	15 (23%)	16 (35%)	1,321	0,250
Turvaseks	15 (14%)	9 (14%)	6 (13%)	0,012	0,909
Seksuaalsus	5 (5%)	3 (5%)	2 (4%)	0,004	0,947
Seksuaalvahekord	2 (2%)	0 (0%)	2 (4%)	2,826	0,092

Sageduselt järgmisena esines HEV õpilaste vastustes kategooria „Füüsiline aspekt seksuaalsusest“, mille moodustasid alakategooriad: „Murdeiga ja primaarsed sugutunnused“, „Suguelundid“, „Rasedus ja viljastumine“ ning „Abort“ (vt tabel 19). Selles kategoorias märgiti enim ära alakategooria „Murdeiga ja primaarsed sugutunnused“. Näited vastustest:

„Puberteediga kaasnevad kehalised ja vaimsed muutused.“ (T, 15 a)

„...suguorganeid ja nende tööpõhimõtet.“ (P, 18 a)

Tabel 19. Kategooria „Füüsiline aspekt seksuaalsusest“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Murdeiga ja primaarsed sugutunnused	7 (6%)	2 (3%)	5 (11%)	2,593	0,107
Suguelundid	4 (4%)	4 (6%)	0 (0%)	2,830	0,092
Rasedus ja viljastumine	4 (4%)	3 (5%)	1 (2%)	0,445	0,504
Abort	2 (2%)	1 (2%)	1 (2%)	0,060	0,805

Kategooria „Teadmised ja hoiakud“ sisu moodustasid alakategooriad: „Ei saanud teadmisi“, „Teadmised olid enne omandatud“ ning „Positiivne hinnang seksuaalkasvatusele“ (vt tabel 20). Esile kerkinud alakategooria „Ei saanud teadmisi“ moodustasid mainingud, milles uuritavad leidsid, et kooli seksuaalkasvatuses ei oldud olulisi teadmisi saadud või midagi olulist õpitud. Alakategooria „Positiivne hinnang seksuaalkasvatusele“ moodustus mainingutest, milles uuritavad leidsid, et kõik kooli seksuaalkasvatuses õpitu on olnud nende jaoks oluline. Näited vastustest:

„Polegi midagi õppinud.“ (T, 14 a)

„...Kõik on võrdselt oluline.“ (P, 18 a)

Tabel 20. Kategooria „Teadmised ja hoiakud“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Ei saanud teadmisi	12 (11%)	6 (9%)	6 (13%)	0,362	0,547
Teadmised olid enne omandatud	2 (2%)	2 (3%)	0 (0%)	1,415	0,234
+ hinnang seksuaalkasvatusele (kõik oli oluline)	2 (2%)	2 (3%)	0 (0%)	1,415	0,234

Kategooria „Psühholoogiline aspekt seksuaalsusest“ sisu moodustasid alakategooriad: „Suhted“, „Vastutus seksuaalsuhetes“ ja „Suhtlemine“ (vt tabel 21). Rohkem mainiti alakategooriat „Suhted“, milles uuritavad tõid esile inimestevahelised suhted üldiselt, perekondlikud suhted ja suhted seksuaalpartnerite vahel. Näited vastustest:

„...mitte vägivalda kasutada, et su partneril oleks ka mõnus ja turvaline seda koos sinuga teha...“ (P, 15 a)

„Inimeste suhted...“ (P, 14 a)

Tabel 21. Kategooria „Psühholoogiline aspekt seksuaalsusest“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Suhted	8 (7%)	5 (8%)	3 (7%)	0,051	0,820
Vastutus seksuaalsuhetes	4 (4%)	3 (5%)	1 (2%)	0,445	0,504
Suhtlemine	2 (2%)	2 (3%)	0 (0%)	1,415	0,234

Kategooria „Sugulisel teel levivad haigused“ (10%) moodustasid mainingud sugulisel teel levivate haiguste kohta, mille suhteliselt väheste erinevuste tõttu eraldi alakategooriaid ei moodustunud.

6.2.3. HEV õpilaste hinnangud selle kohta, mida oleks pidanud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames õpetama, aga seda ei tehtud.

HEV õpilastel paluti vabavastusena kirjutada, mida nende meelest oleks pidanud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames õpetama, aga seda ei tehtud. HEV õpilaste antud vastustest moodustus kuus kategooriat, mille esinemissagedused protsentides on esitatud tabelis 22.

Kõige enam mainiti teadmisi seksuaalharidusest (43%), mille puhul leiti, et seksuaalkasvatuse raames on piisavalt teadmisi antud ($f=20$) või olid teadmised enne olemas ($f=3$). Sageduselt järgmisena mainisid HEV õpilased, et seksuaalkasvatuses oleks võinud anda

rohkem teadmisi seksuaalsusest ja seksuaalelust. Uuritavad tõid eile, et oleksid soovinud saada rohkem teadmisi üldiselt ning lisateavet seksuaalelu, rasestumisvastaste vahendite, sugutunnuste, raseduse, suguhaiguste ja seaduste kohta. Mainiti ka suhtlemise aspekti, millega seoses oleksid uuritavad soovinud, et neile oleks õpetatud, kuidas keelduda soovimatutest lähenemiskatsetest. Samuti toodi esile, et oleks võinud rohkem õpetada vastutusest seksuaalsuhetes. Osa HEV õpilasi mainis, et neil ei ole seksuaalkasvatust olnud (seksuaalhariduse puudumine). Leidsid ka õpilasi, kes andsid seksuaalkasvatusele üleüldiselt positiivse hinnangu. Poiste ja tüdrukute vastustes statistiliselt olulisi erinevusi ei olnud.

Tabel 22. Vastused ankeedi avatud küsimusele selle kohta, mida oleks pidanud seksuaalkasvatuse raames õpetama, aga seda ei tehtud (kategooriate mainimiskordade arv ja %)

Kategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)
Teadmised seksuaalharidusest	23 (43%)	15 (58%)	8 (29%)
Rohkem teadmisi seksuaalsusest ja seksuaalelust	14 (26%)	4 (15%)	10 (36%)
Suhtlemine	3 (6%)	0 (0%)	3 (11%)
Vastutus seksuaalsuhetes	3 (6%)	2 (8%)	1 (4%)
Seksuaalhariduse puudumine	3 (6%)	1 (4%)	2 (7%)
Positiivne hinnang seksuaalkasvatusele	2 (4%)	2 (8%)	0 (0%)
Vabavastused kokku	54 (100%)	26 (100%)	28 (100%)

HEV õpilaste vastustes selle kohta, mida oleks pidanud seksuaalkasvatuse raames õpetama, aga seda ei tehtud, on suhteliselt suurema esinemissagedusega kategooria „Teadmised seksuaalharidusest“ (vt tabel 23). Selle kategooria sisu moodustanud alakategooriatest kerkis esile „Anti piisavalt“, milles uuritavad tõid esile, et seksuaalkasvatuse raames on kõik oluline läbi räägitud või on piisavalt teadmisi antud. Vähem mainiti alakategooriat „Teadmised eelnevalt olemas“. Näiteid vastustest:

„Ei ole sellist asja, mida poleks räägitud.“ (P, 18 a)

„...õppisin elus varem juba ära enne kooli.“ (P, 15 a)

Tabel 23. Kategooria „Teadmised seksuaalharidusest“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Anti piisavalt	20 (37%)	13 (50%)	7 (25%)	1,800	0,179
Teadmised eelnevalt olemas	3 (6%)	2 (8%)	1 (4%)	0,333	0,563

Sageduselt järgmisena oli õpilaste vastustes kategooria „Rohkem teadmisi seksuaalsusest ja seksuaalelust“, mille sisu moodustasid alakategooriad: „Seksuaalelu“, „Rasestumisvastased vahendid“, „Rohkem teadmisi üldiselt“, „Sugutunnused“, „Rasedus“, „Suguhaigused“ ja „Seadusandlus“ (vt tabel 24). Rohkem mainiti alakategooriaid „Seksuaalelu“ ja „Rasestumisvastased vahendid“. Näited vastustest:

„Isegi, kui see oleks mulle imelik tundunud, siis ma oleksin tahtnud, et mulle oleks seksist natuke rohkem räägitud. Kuna mina tõesti arvasin, et ema ja isa tegid musi ja siis sündis laps.“ (T, 14 a)

Tabel 24. Kategooria „Rohkem teadmisi seksuaalsusest ja seksuaalelust“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Seksuaalelu	5 (9%)	1 (4%)	4 (14%)	1,800	0,179
Rasestumisvastased vahendid	4 (7%)	2 (8%)	2 (7%)	0,000	1,000
Rohkem teadmisi üldiselt	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	1,000	0,317
Sugutunnused	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	1,000	0,317
Rasedus	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	1,000	0,317
Suguhaigused	1 (2%)	1 (4%)	0 (0%)	1,000	0,317
Seadusandlus	1 (2%)	0 (0%)	1 (4%)	1,000	0,317

Kategooria „Suhtlemine“ alla on koondatud mainingud, milles uuritavad tõid esile, et oleks pidanud õpetama oskust öelda „Ei“ ehk kuidas keelduda soovimatutest lähenemiskatsetest ($f=3$). Kategooria „Vastutus seksuaalsuhtes“ moodustasid mainingud, milles uuritavad tõid esile küpsuse, seksuaalsuhteks valmis olemise ja vägivalla mitte kasutamise olulisuse ($f=3$). Kategooria „Seksuaalhariduse puudumine“ sisu moodustasid mainingud, milles uuritavad leidsid, et neil ei ole seksuaalkasvatuse tunde olnud või ei olnud seksuaalkasvatuse raames midagi õpetatud ($f=3$). Kategooria „Positiivne hinnang seksuaalkasvatusele“ moodustus mainigute põhjal, milles uuritavad andsid seksuaalkasvatusele positiivse hinnangu ($f=2$). Selles lõigus kirjeldatud nelja kategooria suhteliselt väheste esinemissageduste ja väikeste sisuliste erinevuste tõttu eraldi alakategooriaid ei moodustunud.

6.2.4. HEV õpilaste hinnangud selle kohta, mida oleks saanud seni toimunud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames paremini teha

HEV õpilastel paluti kirjutada, mida nende meelest oleks saanud seni toimunud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames paremini teha. Uuritavate vastustest moodustus viis kategooriat, mille esinemissagedused protsentides on esitatud tabelis 25.

Uuritavate vastustest ilmnes, et HEV õpilaste hinnangul oleks saanud seni toimunud tundides rohkem teadmisi anda seksuaalharidusest (46%) ning olla teemade käsitlemisel täpsem ja põhjalikum. Mainiti rohkemate teadmiste jagamist üldiselt ning ohtude ja haiguste, esmakordse vahekorra, suguelu, viljastumise, rasestumisvastaste vahendite, seaduste ja ajaloo teemadega seotut. Õppemeetodite ja õpetuse iseloomu puhul toodi esile, et seksuaalkasvatuse teemade käsitlemine oleks võinud olla arutlev ja eale vastav. Samuti mainiti, et seksuaalkasvatuses võiks kasutada individuaalset õpet. Õpetaja karakteristikute kohta öeldi, et seksuaalkasvatuse teemasid võiks käsitleda õpilastega samast soost õpetaja. Ka mainiti seksuaalhariduse puudumist ning teadmiste mittaesitamist. Poiste ja tüdrukute vastustes statistiliselt olulisi erinevusi ei olnud.

Tabel 25. Vastused ankeedi avatud küsimusele selle kohta, mida oleks saanud seni toimunud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames paremini teha (kategooriate mainimiskordade arv ja %)

Kategooriad	Kokku <i>f (%)</i>	Poisid <i>f (%)</i>	Tüdrukud <i>f (%)</i>
Rohkemate teadmiste andmine seksuaalharidusest	11 (46%)	7 (50%)	4 (40%)
Seksuaalhariduse puudumine	7 (29%)	3 (21%)	4 (40%)
Õppemeetodid ja õpetuse iseloom	4 (17%)	3 (21%)	1 (10%)
Õpetaja karakteristikud	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)
Teadmised ja hoiakud seksuaalharidusest	1 (4%)	0 (0%)	1 (10%)
Vabavastused kokku	24 (100%)	14 (100%)	10 (100%)

Uuritavate vastustes selle kohta, mida oleks saanud seni toimunud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames paremini teha, oli suhteliselt suurema esinemissagedusega „Rohkemate teadmiste andmine seksuaalharidusest“ kategooria. Kategooria sisu moodustasid alakategooriad: „Rohkem teadmisi üldiselt“, „Suguelu“, „Ohud ja haigused“, „Esmakordne vahekord“, „Viljastumine“, „Seadused“, „Ajalugu“, „Rasestumisvastased vahendid“ (vt tabel 26). Näiteid vastustest:

„Seda teemat rohkem käsitledes, lahti seletades noortele sellesse eluetappi astudes, kui tähtis ja loomulik see inimesele tegelikult on.“ (T, 15 a)

„Täpsem teave võimalikest seksuaalsetest ohtudest ja haigustest.“ (P, 18 a)

Tabel 26. Kategooria „Rohkemate teadmiste andmine seksuaalharidusest“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Rohkem teadmisi üldiselt	3 (13%)	1 (7%)	2 (20%)	0,771	0,379
Suguelu	2 (8%)	1 (7%)	1 (10%)	0,057	0,811
Ohud ja haigused	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)	0,714	0,398
Esmakordne vahekord	1 (4%)	0 (0%)	1 (10%)	1,400	0,236
Viljastumine	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)	0,714	0,398
Seadused	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)	0,714	0,398
Ajalugu	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)	0,714	0,398
Rasestumisvastased vahendid	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)	0,714	0,398

Sageduselt järgmine kategooria oli „Seksuaalhariduse puudumine“, mis moodustus mainingute põhjal, milles uuritavad tõid esile seksuaalkasvatuse tundide puudumise ($f=7$).

Väheste sisuliste erinevuste tõttu eraldi alakategooriaid ei moodustunud. Kategooria

„Õppemeetodid ja õpetuse iseloom“ sisu moodustasid alakategooriad: „Eakohasus“,

„Arutelu“ ja „Individuaalne õpe“ (vt tabel 27). Näited vastustest:

„Rääkida rohkematest teemadest, rääkida nendest põhjalikumalt ja arutlevalt.“ (P, 18 a)

„Olla sellega inimesega, kes mind õpetab, üksinda.“ (T, 14 a)

„Tuleb aru saada, kellega sa räägid.“ (P, 16 a)

Tabel 27. Kategooria „Õppemeetodid ja õpetuse iseloom“ alakategooriad (mainingute arv ja %)

Alakategooriad	Kokku <i>f</i> (%)	Poisid <i>f</i> (%)	Tüdrukud <i>f</i> (%)	χ^2	<i>p</i> väärtus
Eakohasus	2 (8%)	2 (14%)	0 (0%)	1,428	0,231
Arutelu	1 (4%)	1 (7%)	0 (0%)	0,714	0,398
Individuaalne õpe	1 (4%)	0 (0%)	1 (10%)	1,400	0,236

Kategooria „Õpetaja karakteristikud“ moodustas maining, milles toodi esile, et seksuaalkasvatuse teemasid võiks käsitleda õpilastega samasooline õpetaja ($f=1$). Kategooria „Teadmised ja hoiakud seksuaalharidusest“ moodustus mainingu põhjal, milles toodi esile seksuaalhariduse kohta teadmiste mittesaamist ($f=1$). Viimase kahe kategooria vähese esinemissageduse tõttu eraldi alakategooriaid ei moodustunud.

6.3. HEV õpilaste hinnangud homoseksuaalsuse kohta

HEV õpilaste hinnanguid homoseksuaalsusele uuriti kahest aspektist – mil määral on kokku puutunud homoseksuaalsete inimestega ning millised on hoiakud homoseksuaalsuse suhtes.

6.3.1. Uuritavate kokkupuude homoseksuaalsete inimestega

HEV õpilastelt küsiti, kas nende hinnangul on nende lähiringkonnas (kool, pere, sõbrad) homoseksuaalseid inimesi ning milline on noorte hinnangul nende endi seksuaalne orientatsioon.

Valdav enamik (83%) vastajaid märkis, et nende pereringist (vanem, vend, õde) ei ole keegi homoseksuaalne. Samuti olid enamik vastajaid ebakindlad (vastus *ei ole kindel*), kas nende koolis on õpilasi, kes on geid või lesbid. Vastused küsimusele, kas teatakse isiklikult kedagi, kes on gei või lesbi, jagunesid suhteliselt võrdselt *jah* ja *ei* vahel (vt tabel 27). Suhteliselt paljud õpilased vastasid, et neil ei ole geist või lesbist sõpru.

Tabel 27. Uuritavate vastused ankeedi küsimustele, mis uurisid kokkupuudet homoseksuaalsete inimestega (vastuste arv ja %)

Küsimused	Jah	Ei	Ei ole kindel
Kas sinu koolis on õpilasi, kes on geid või lesbid?	21 (21%)	17 (17%)	62 (62%)
Kas sa isiklikult tead kedagi, koolist või mujalt, kes on gei või lesbi?	39 (39%)	35 (35%)	26 (26%)
Kas sul on gei või lesbi sõpru?	30 (30%)	48 (48%)	22 (22%)
Kas keegi sinu pereringist (vanem, vend, õde) on gei või lesbi?	3 (3%)	83 (80%)	14 (14%)

Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vahel esinesid küsimustes, mis puudutasid tutvus- ja sõprusringkonda – nimelt leidsid tüdrukud poistest sagedamini, et nad teavad isiklikult kedagi, koolist või mujalt, kes on gei või lesbi (vt tabel 28). Samuti oli tüdrukute seas märksa rohkem neid, kellel oli geist või lesbist sõpru.

Tabel 28. Vastused ankeedi küsimustele, mis uurisid kokkupuudet homoseksuaalsete inimestega (vastuste arv ja %).

Küsimused	Poised (n=61)			Tüdrukud (n=39)			χ^2	P väärtus
	Jah	Ei	Ei ole kindel	Jah	Ei	Ei ole kindel		
1*	11 (18,0%)	8 (13,1%)	42 (68,9%)	10 (25,6%)	9 (23,1%)	20 (51,3%)	3,229	0,199

2*	17 (27,9%)	28 (45,9%)	16 (26,2%)	22 (56,4%)	7 (17,9%)	10 (25,6%)	10,283	0,006
3*	12 (19,7%)	33 (54,1%)	16 (26,2%)	18 (46,2%)	15 (38,5%)	6 (16,4%)	8,045	0,018
4*	2 (3,3%)	49 (80,3%)	10 (16,4%)	1 (2,6%)	34 (87,2%)	4 (10,3%)	0,842	0,656

Märkus. 1.* Kas sinu koolis on õpilasi, kes on gei'd või lesbid? 2* Kas sa isiklikult tead kedagi, koolist või mujalt, kes on gei või lesbi? 3* Kas sul on gei või lesbi sõpru? 4* Kas keegi sinu pereringist (vanem, vend, õde) on gei või lesbi?

Vastajatel paluti ka märkida, milline järgnevatest käib uuritavate endi kohta – *heteroseksuaalne, homoseksuaalne (gei või lesbi), biseksuaalne või määramata / ei ole kindel.* Poiste ja tüdrukute hinnangute vahel statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud. Kõige rohkem oli vastajate seas heteroseksuaalseid õpilasi ja neid, kes ei olnud oma orientatsioonis kindel. Kui end biseksuaalsena identifitseerivaid noori leidis nii poiste kui ka tüdrukute seas, siis homoseksuaalseks märkis ennast 10,3% poisse ja mitte üksi tüdruk (vt tabel 29).

Tabel 29. Õpilaste vastused seksuaalset orientatsiooni puudutavale küsimusele (vastuste arv ja %)

	Bi-seksuaalne	Homo-seksuaalne	Hetero-seksuaalne	Määramata / ei ole kindel	χ^2	<i>p</i> väärtus
Poisid (n=58)	4 (6,9%)	6 (10,3%)	33 (56,9%)	15 (25,9%)	8,671	0,083
Tüdrukud (n=37)	7 (18,9%)	0 (0%)	21 (56,8%)	9 (25,9%)		
Kokku (n=95)	11 (11,6%)	6 (6,3%)	54 (56,8%)	24 (25,3%)		

6.3.2. Uuritavate hoiakud homoseksuaalsuse suhtes

Uurimistulemustest ilmnes, et enim oldi nõus väidetega, mis puudutasid individuaalseid õigusi ja homoseksuaalsuse bioloogilist aspekti. Vähem oldi nõus väitega, et inimesed sünnivad gei ja lesbidena. Kõige vähem oldi nõus väidetega, mis väljendasid negatiivseid stereotüüpe. Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vahel ilmnasid individuaalsete õigustega seotult (vt tabel 30). Nimelt olid tüdrukud poistega võrreldes rohkem nõus väidetega, et *See, kas keegi on lesbi või gei, ei ole kellegi teise asi; Täisealistel inimestel peaks olema lubatud seksida, kellega nad soovivad; Inimestel on õigus olla, kes iganes nad tahavad.*

Tabel 30. Õpilaste hinnangud homoseksuaalsusega seotud väidete kohta (keskmised 5-pallise Likerti skaala järgi: 1 – täiesti väär; 2 – peaaegu väär; 3 – ei väär ega õige; 4 – peaaegu õige; 5 – täiesti õige)

	Kokku	Poisid	Tüdrukud	Z väärtus	p väärtus
Kas homoseksuaalsus on täiesti õige või väär?	3,30 (n=99)	3,18 (n=60)	3,49 (n=39)	-0,926	0,354
Individuaalsed õigused:	3,79 (n=99)	3,60 (n=60)	4,09 (n=39)	-3,370	0,001
5. Inimestel on õigus olla, kes iganes nad tahavad	4,29 (n=96)	4,03 (n=58)	4,68 (n=38)	-2,768	0,006
2. Inimestel peaks olema lubatud armastada, keda iganes nad soovivad	4,28 (n=98)	4,12 (n=59)	4,51 (n=39)	-1,934	0,053
1. See, kas keegi on lesbi või gei, ei ole kellegi teise asi	4,23 (n=99)	3,98 (n=60)	4,63 (n=39)	-2,425	0,015
4. Geid ja lesbid on samasugused kui teisedki inimesed	3,81 (n=96)	3,75 (n=60)	3,92 (n=36)	-0,927	0,354
13. Täisealistel inimestel peaks olema lubatud seksida, kellega nad soovivad	3,78 (n=95)	3,50 (n=58)	4,22 (n=37)	-2,746	0,006
Bioloogiline aspekt:	3,06 (n=98)	3,06 (n=60)	3,05 (n=60)	-0,377	0,706
8. Gei või lesbi olemine ei ole valiku asi, sa oled see, kes sa oled	3,71 (n=98)	3,58 (n=60)	3,92 (n=38)	-1,259	0,208
7. Inimesed sünnivad gei ja lesbidenä	2,51 (n=98)	2,50 (n=60)	2,53 (n=38)	-0,023	0,982
Ühiskonna normid ja kombed:	2,88 (n=98)	2,94 (n=60)	2,80 (n=38)	-1,105	0,269
11. Gei või lesbi olemine on ühiskonna normidele vastu	2,71 (n=92)	2,89 (n=57)	2,40 (n=35)	-0,780	0,075
10. Gei või lesbi olemine on vastik	2,51 (n=92)	2,60 (n=57)	2,37 (n=35)	-0,694	0,488
6. Gei või lesbi olemine on usu tõekspidamiste vastu	2,44 (n=93)	2,43 (n=56)	2,46 (n=37)	-0,196	0,845
9. Gei või lesbi olemine on ebaloomulik	2,37 (n=94)	2,50 (n=56)	2,18 (n=38)	-1,180	0,238
Negatiivsed stereotüübid:	2,28 (n=99)	2,35 (n=60)	2,17 (n=39)	-0,893	0,372
3. Geid ja lesbid kalduvad rohkem seksuaalselt väärkohtlema või vägistama kui teised	2,43 (n=97)	2,53 (n=58)	2,28 (n=39)	-1,282	0,200
12. Geid ja lesbid põhjustasid AIDS-i olemasolu	2,09 (n=95)	2,14 (n=59)	2,03 (n=36)	-0,885	0,376

7. Arutelu

Käesolevale magistritööle püstitati kolm uurimisküsimust, millele püüti uuringu valimi piires vastuseid leida. Järgnevalt on arutletud tulemuste üle uurimisküsimustest lähtuvalt.

7.1. Millised on HEV õpilaste hinnangud noorte seksuaalkäitumisele?

Välismaistes uurimustes on noorukite seas levinud seksuaalvahekorda astumise põhjendustena esile toodud armastust, uudishimu, juhust, füüsilise naudingu soovi ning paarisuhte hoidmise eesmärki (Hacker et al, 2000; Krauss et al., 2012). 1999. aasta KISS – noorsoouuringus (Papp, Part & Tõrik, 2001) mainisid Eesti noored esimese suguuhte motiividena samuti uudishimu, kuid ka suhete loomulikku arengut, tahet partnerile meeldida ja partneri poolset veenmist. Käesoleva uurimuse tulemused peegeldasid osaliselt varasemaid – HEV õpilaste hinnangul olid noorte seksuaalvahekorda astumisel kõige olulisemateks põhjusteks lõbu, uudishimu ja see on suhtes loomulik järgmine samm. Vähem tähtsustati partneri pooltset survet ja partneri enda juures hoidmist. Vabavastustes tõid HEV noored välja just mõnu tunde/orgasmi saamise. Üksikvastustes mainisid HEV õpilased ka armastust, rumalust, soovi lapsi saada ja uimastite tarbimist.

Poiste ja tüdrukute vastuste võrdlemisel selgus, et tüdrukute hinnangul oli lõbu seksuaalvahekorda astumise põhjusena oluliselt vähemtähtis – noormeestel oli lõbu tähtsuse järjekorras esimesel kohal, tütarlastel aga alles neljandal. Oletades, et noorte hinnangul on lõbu seksuaalsuhtes seotud seksuaalse naudinguga, sarnaneb käesoleva töö tulemus Ott jt (2006) uurimusega, mille järgi väärtustavad tüdrukud seksuaalset naudingut oluliselt vähem kui poisid.

Räsänen (2009) on kirjutanud, et ka siis, kui riigi seadusandlikul tasandil edendatakse soolist võrdõiguslikkust, võivad kodanike hoiakud väljendada sugudele kehtivaid topeltstandardeid, mille järgi on teatud tegevused lubatud meestele ja poistele, kuid mitte naistele ja tüdrukutele. Sealjuures on levinud topeltstandardid seotud abieluueelsete seksuaalsuhte ja seksuaalkultuuriga üldisemalt, seades meestele vähem piiranguid kui naistele (Hawk, Vanwesenbeeck, de Graaf & Bakker, 2006; Räsänen & Wilska, 2007). Räsänen (2009) poolt läbi viidud avaliku arvamuse uuring näitas, et üldiselt peetakse põhjamaades suguelu alustamiseks sobilikku vanust tüdrukute puhul hilisemaks kui poistel. Käesoleva uuringu tulemustest ilmnes, et keskmiselt oleks HEV õpilaste hinnangul nii noormeestel kui neidudel sobilik esimest korda seksuaalvahekorda astuda 16,5-aastaselt.

Esimene töös püstitatud hüpotees, et HEV õpilaste hinnangul on neidude puhul sobilik vanus esimese seksuaalvahekorra jaoks hilisem kui noormeeste puhul, ei leidnud seega kinnitust. Tulemus võib olla seotud Eesti haridussüsteemi poolse sugudevahelise võrdsuse väärtustamisega, millest lähtuvalt on soolise võrdõiguslikkuse temaatika ning soorollide ja soostereotüüpide mõju käsitlemine ette nähtud ka riiklikus õppekavas (nt ühiskonnaõpetuse ja inimeseõpetuse tundides) (RÕK 2011).

Samas esinesid HEV õpilaste hinnangutes olulised soolised erinevused – tüdrukud pidasid (nii noormeeste kui neidude puhul) esimese seksuaalvahekorra jaoks sobilikuks vanuseks sagedamini 16. eluaastat ja poisid omakorda 18. eluaastat. Poisid küpsevad murdeeas keskeltläbi üks-kaks aastat hiljem kui tüdrukud (Tamm & Ploom, 2011). Võib oletada, et poiste ja tüdrukute erinev seksuaalse arengu kiirus mõjutab ka noorukite hinnanguid esimese seksuaalvahekorra jaoks sobiliku vanuse kohta.

Uurimistulemustest selgus, et HEV õpilaste puhul on mõningased erinevused selles, mida peetakse sobilikuks vanuseks esmakordselt seksuaalvahekorda astumisel ja mis vanuses noored seda nende hinnangul tegelikult teevad. Uuritavad leidsid, et noored astuvad esimest korda seksuaalvahekorda varem kui see nende hinnangul sobilik oleks – sobilik keskmiselt 16,5-aastaselt, tegelik keskmiselt 15,3-aastaselt. Kõige sagedamini leidsid HEV õpilased, et noormehed on esmakordselt seksuaalvahekorras 14-aastaselt ja neiud 15-aastaselt.

Vaadates HEV poiste ja tüdrukute hinnangute erinevusi, selgus, et tüdrukute arvates leiab noorte esmakordne seksuaalvahekord aset nooremas eas kui poiste arvates. Poisid leidsid kõige sagedamini, et noorte tegelik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal võib olla 15 aastat. Tüdrukud omakorda pidasid kõige sagedamini vastavaks vanuseks 14 aastat noormeeste ja 13 aastat neidude puhul. Lisaks leidsid tüdrukud poistega võrreldes oluliselt sagedamini, et noorte tegelik vanus esimese seksuaalvahekorra ajal võib olla 13 aastat noormeeste ning 12 aastat ja 13 aastat tütarlaste puhul. Noorukite varajane seksuaalelu algus on sageli seotud riskikäitumisega (Lõhmus et al, 2016; Part, 2015) ning seksuaalelu varasemat alustamist soodustavad madal enesehinnang, vanemate toetuse ja hoolitsuse puudumine ning füüsilise ja seksuaalse väärkohtlemise kogemus (Altosaar & Soo, 2004). Siinkohal oleks vaja lähemalt uurida, millised tegurid mõjutavad HEV õpilaste hinnanguid noorte tegelikule vanusele esmakordse seksuaalvahekorra ajal ja kas need on seotud isiklike kogemustega.

HEV õpilastelt uuriti, kuidas nad hindavad oma teadmisi seoses rasestumisvastaste vahenditega ja milliseid neist oleksid nad nõus kasutama. Kõige rohkem teadsid HEV

õpilased enda hinnangul meeste kondoomi kohta, järgnesid teadmised kombineeritud pillidest, naiste kondoomist ja spiraalist. Võrreldes poistega arvasid tüdrukud rohkem teadvat kombineeritud pillide, minipillide ehk progestiini tablettide, rasestumisvastase nahaaluse implantaadi ja spiraali kohta. Taoline erinevus noorte hinnangutes oma teadmiste kohta on ootuspärane, kuna tegemist on just naistele suunatud rasestumisvastaste vahenditega.

Esikolmiku rasestumisvastastest vahenditest, mida HEV õpilased oleksid nõus kasutama, moodustasid meeste kondoom, kombineeritud pillid ja naiste kondoom. Kõige vähem oldi nõus kasutama diafragmat ja spermitsiidi. Tulemused ühtivad varasemate uurimustega, mille järgi seostavad Eesti noored turvaseksi ennekõike kondoomi ja rasestumisvastaste tablettide kasutamisega (Trummal, 2009) ning sealjuures on just kondoom teismeliste seas peamine kaitsevahend (Part, 2015).

Uurimistulemustest ilmnes, et HEV õpilaste hinnangul oli rasestumisvastaste vahendite mittekasutamine kõige olulisem põhjus, miks teismelised lapsi saavad. Tähtsusest järgmisteks põhjusteks olid HEV õpilaste hinnangul rasestumisvastaste vahendite mitte toimimine ja puudulik seksuaalkasvatus. 79,4% uuritavatest märkisid, et nad soovivad tulevikus lapsi saada ning kõige sagedasem soovitatav lapse saamise vanus oli 21–25-aastaselt. Taolised tulemused võivad vihjata, et HEV õpilaste hinnangul on teismelisena lapse saamine pigem planeerimata sündmus.

Vabavastustes mainisid HEV õpilased, et teismelisena võidakse last saada paarisuhte hoidmiseks, juhusliku või sunnitud vahekorra tulemusena ning täiskasvanu staatuse või eakaaslaste seas populaarsuse saavutamiseks. Tulemused ühtivad osaliselt Ameerika Ühendriikides ja Inglismaal läbi viidud uurimustega, milles on leitud, et valdavalt peavad noorukid rasedust teismeeas ebasoovitavaks, kuid noorte seas levib ka uskumusi teismeliste raseduse võimalike hüvede kohta – näiteks täiskasvanu staatuse saavutamine, paarisuhte hoidmine ning oma mehelikkuse/naiselikkuse ja seksuaalkogemuse olemasolu tõestamine (Herrman, 2008; Kegler et al., 2001; Macutkiewicz & MacBeth, 2017; Redwood, Pyer & Armstrong-Hallam, 2012).

7.2. Millised on HEV õpilaste hinnangud kooli seksuaalkasvatusele inimeseõpetuses?

HEV õpilastelt uuriti, milliseid teemasid tuleks nende hinnangul koolis seksuaalkasvatusega seoses õpetada ning mida nad peavad kõige olulisemaks, mida seni toimunud inimeseõpetuse

tundides seksuaalkasvatuse raames on õpitud. Kõige sagedamini leidsid HEV õpilased, et tuleks õpetada suguhaiguste (80%), puberteedi (77%), suhete (70%) ja turvaseksi (70%) kohta. Kõige olulisemaks, mida seni on õpitud, pidasid uuritavad eelkõige rasestumisvastaste vahendite (28%), turvaseksi (14%) ja sugulistel teel levivate haiguste (10%) kohta teadmiste saamist. Sellest lähtuvalt võib oletada, et tegemist on teemadega, mille vastu HEV õpilased rohkem huvi tunnevad.

Sageduselt järgmised teemad, mida HEV õpilaste hinnangul kooli seksuaalkasvatases õpetada tuleks, olid rasedus ja lapsekasvatamine, suguorganid, seksuaalsus ja viljastumine. Mitmed mainisid antud teemavaldkondki ka oma vabavastustes kõige olulisema kohta, mida seni on õpitud. Samuti märkis üle poole uuritavatest, et koolis tuleks käsitleda noori ja seksi puudutavaid seaduseid, aborti, menstruatsiooni ja perekonna teemasid ning kohti, kust saada nõustamist ja tervisealaseid nõuandeid. Menstruatsiooni käsitlemist pidasid tüdrukud poistega võrreldes oluliselt sagedamini vajalikuks, mis on ootuspärane, kuna see on just tüdrukute jaoks isiklikult oluline teema.

Seksuaalkasvatuse teemade õpetamiseks sobiliku vanusena märkisid HEV õpilased peamiselt 11–13-aastaselt (II kooliaste) ja 14–16-aastaselt (III kooliaste), olles enamike teemade puhul ka kaks kõige enam märgitud vanusevahemikku. Enamuses langevad HEV õpilaste hinnangud seksuaalkasvatuse teemade õpetamiseks sobilike vanuste kohta kokku kehtiva riikliku õppekava (RÕK 2011) ja kooliastmetega, milles vastavatele teemadele rohkem tähelepanu pööratakse. Samas pereplaneerimise, lapsekasvatamise ja soovimatu raseduse põhjalikum käsitlemine on õppekavas väja toodud gümnaasiumiastme perekonnaõpetuse kursuse raames, kuid aborti ning raseduse ja lapsekasvatamise teemade puhul märkisid uuritavad õpetamiseks sobiliku vanusena ülekaalukalt 14–16-aastaselt (vastavalt 82% ja 68% uuritavatest). Psüühika- ja käitumishäirete diagnoosidega noorkitel on suurem tõenäosus käituda seksuaalsuhetes riskeerivalt, kasutada harvemini kondoomi ning kogeda planeerimata rasedusi (Brown et al., 2010; Ramrakha, Caspi, Dickson, Moffitt & Paul, 2000). Samuti on psüühikahäiretega noorte seas rohkem neid, kelle esimene seksuaalvahekord toimus enne 16. eluaastat (Ramrakha et al., 2000). Võib spekuloida, et seetõttu muutuvad aborti, raseduse ja lapsekasvatamise teemad HEV õpilaste seas aktuaalseks juba enne põhikooli lõpetamist.

Võrreldes poiste ja tüdrukute hinnanguid, selgus, et oluliselt suurema hulga tüdrukute arvates sobiks puberteeti ehk murdeiga käsitleda I kooliastmes (7–10 a) ja suguhaigusi, suhteid, seksuaalsust, rasestumisvastaseid vahendeid ning kohti, kus saada nõustamist ja

tervise-alaseid nõuandeid II kooliastmes (11–13 a). Siinkohal võib samuti oletada, et hinnangute erinevused on seotud tüdrukute varasema bioloogilise küpsemisega, mistõttu võivad tütarlapsed tunda vajadust murdeea, suhete ja turvaseksiga seonduva teabe järele nooremas eas kui poisslapsed.

Varasemas uurimuses (Kagadze, 2010) on välja tulnud, et nii tava- kui erikooli noormeeste hinnangul võiks seksuaalkasvatust puudutavaid teemasid ja tunde koolis rohkem olla. Tavakooli noormehed on soovinud kooli seksuaalhariduse raames täiendavat teavet seksuaalsete õiguste ja seksuaalvahekorraga seonduvalt ning erikooli noormehed tunnete ja turvaseksiga seonduva kohta (Kagadze, 2010). Ka käesolevas uurimuses oleks HEV õpilaste hinnangul võinud koolis seksuaalharidusest rohkem teadmisi anda. HEV õpilased soovisid täiendavat informatsiooni peamiselt seoses seksuaalelu ja rasestumisvastaste vahenditega. Samuti tõid mitmed HEV õpilased välja, et oleks võinud rohkem rääkida vastutusest seksuaalsuhetes ning õpetatud, kuidas keelduda soovimatutest lähenemiskatsetest. Võib spekuloida, et antud teemad ei ole saanud põhjalikku käsitlemist ja seda seetõttu, et õpetajate jaoks võib olla keeruline nendest HEV õpilastele rääkida. Varem on ilmnenu, et kooli seksuaalkasvatuse raames käsitletakse vähem teemasid, mis eeldavad omapoolset suhtumist ja interaktiivseid õppemeetodeid (Part, 2006; Papp, Part & Tõrik, 2001). Samuti võivad seksuaalsusega seotud teemad, milles õpetajad ennast kindlalt ei tunne, jääda erialaspetsialistide käsitleda ja seetõttu võib õpilastel olla eri teemade vahel raske seoseid luua (Kull, 2003). Seksuaalkasvatuse andja rollis olevad õpetajad on fookusgruupiintervjuudes ka esile toonud, et soovivad rohkem teavet ja koolitusi, kuidas „suhelda ja käituda õpilastega, kellel esineb nt hüperaktiivsus, agressiivsus, autism, Aspergeri sündroom“ (Vorobjov et al., 2011; lk 36).

Töös püstitatud teine hüpotees oli, et HEV õpilaste hinnangul tuleks kooli seksuaalkasvatuse raames rohkem õpetada tunnete ja turvaseksi kohta. Hüpotees leidis osaliselt kinnitust ankeedi vabavastuste abil, milles HEV õpilased tõid esile soovi saada kooli seksuaalkasvatuse raames rohkem teadmisi turvaseksi kohta – täpsemalt rasestumisvastaste vahendite, ohtude ja haigustega seonduvalt. Tunnetega seonduvat HEV õpilased oma vabavastustes ei maininud. Varem on ilmnenu, et noormeeste hinnangul on koolis seksuaalkasvatuse raames kõige rohkem räägitud suhetest, tunnetest ja murdeest (Kagadze, 2010). Samuti on tavakooli noorte hinnangul koolis vähem räägitud suguhaigustest ja kõige vähem põhjalikku käsitlemist on leidnud kaitsmata seksuaalvahekorra keeldumisega seonduv (Lõhmus et al., 2016). Võib oletada, et tunnete teemat on HEV õpilaste hinnangul

koolitundides piisavalt käsitletud ja seetõttu ei tundnud uuritavad vajadust tunnetega seonduvat oma vabavastustes välja tuua. Siinkohal oleks vaja lähemalt uurida, kui põhjalikult on HEV õpilaste hinnangul koolis seksuaalkasvatuse raames räägitud erinevatel seksuaaleluga seotud teemadel.

Varasemas uurimuses (Kagadze, 2010) on noormehed arvanud, et inimene, kes noortele seksuaalsusest räägib, peab omama teadmisi antud valdkonnast, olema eelarvamuste vaba ja oskama luua usaldusväärset õhkkonda klassis. Käesolevas uurimuses tõid HEV õpilased õppemeetodite ja õpetuse iseloomuga seonduvat välja vaid üksikud õpilased, kelle hinnangul oleks seksuaalkasvatuse teemade käsitlemine võinud olla eale vastav ja arutlev. Samuti mainiti, et seksuaalkasvatuses võiks kasutada individuaalset õpet ning seksuaalkasvatuse teemasid võiks käsitleda õpilastega samast soost olev õpetaja.

Uuritavate seas oli HEV õpilasi, kelle hinnangul ei oldud inimeseõpetuse tundides seksuaalkasvatuse raames olulisi teadmisi saadud, seksuaalhariduslikke tunde polnud toimunud või olid teadmised juba enne elus omandatud. Siinkohal oleks vaja lähemalt uurida, kas nende uuritavate halvem hinnang kooli seksuaalkasvatusele oli seotud katkendliku koolitee ja tundidest puudumisega või sellega, et õpetuse metoodika ei ole olnud HEV õpilaste jaoks sobilik.

7.3. Millised on HEV õpilaste hoiakud seoses homoseksuaalsusega?

HEV õpilaste hinnanguid homoseksuaalsusega seonduvalt uuriti kahest aspektist – mil määral on kokku puutunud homoseksuaalsete inimestega ning millised on hoiakud homoseksuaalsuse suhtes.

Eestis läbi viidud avaliku arvamuse uuringust („*Avaliku arvamuse uuring LGBT...*“, 2017) nähtus, et üle 14-aastaste Eesti elanike seas on oma perekonnas homoseksuaalne inimene vaid 2%-l ning sõpruskonnas 14%-l. 15–19-aastaste vanusegrupis oli homoseksuaalse inimesega kokku puutunud 26%. Käesolevas uurimuses oli HEV õpilaste hinnangul nende kokkupuude homoseksuaalsete inimestega mõnevõrra suurem – 39% HEV õpilastest leidis, et teavad isiklikult kedagi, kes on gei või lesbi, 3% vastajate hinnangul oli oma perekonnas keegi homoseksuaalne ning sõpruskonnas 30%-l. Statistiliselt olulised erinevused poiste ja tüdrukute vastuste vahel esinesid küsimustes, mis puudutasid tutvus- ja sõprusringkonda – nimelt leidsid tüdrukud poistest sagedamini, et nad teavad isiklikult kedagi, koolist või mujalt, kes on gei või lesbi. Samuti oli tüdrukute seas rohkem neid, kellel oli geist või lesbist sõpru. Tulemused on kooskõlas Heinze ja Horn (2009) uurimusega, milles

leiti, et tütarlastel on noormeestega võrreldes suurem kokkupuude homoseksuaalsete inimestega.

Kõige rohkem oli vastajate seas end heteroseksuaalseks pidavaid HEV õpilasi ja neid, kes ei olnud oma orientatsioonis kindel. Samas on oluline esile tuua, et biseksuaalsena identifitseeris ennast 6,9% poistest ja 18,9% tüdrukutest ning homoseksuaalsena 10,3% poistest. Seksuaalne suundumus on murdeeas alles välja kujunemas (Papp et al., 2001) ja noorukitel võib esineda kiindumust nii oma- kui vastassooliste suhtes (Haldre et al., 2007). Siiski võib tulemuste põhjal arvata, et HEV õpilaste seas on heteroseksuaalsusest erineva orientatsiooniga noori ning seda tuleks seksuaalkasvatuse tundide läbiviimisel arvesse võtta. 2016. aasta uuringuraportist („*LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek...*“) selgus, uurimuses osalenute hinnangul olid õpisisu ja õpetajate teadmised seksuaalvähemuste temaatikast puudulikud ning koolist ei saadud eneseotsingute ajal tuge (Aavik et al., 2016). Ney (2013) on oma magistritöös („*Seksuaalvähemustesse kuuluvate naiste...*“) toonud välja uuritavate koolikogemust mõjutanud asjaolud: heteronormatiivne seksuaalsuse ja peremudelite käsitus koolis, LGB inimeste nähtamatus koolikeskkonnas, õpetajate ignoreeriv või negatiivne suhtumine ning kaasõpilaste teadmatusel lähtuv negatiivne suhtumine LGB noortesse. Papp jt (2001) on samas kirjutanud, et „vastuolud seksuaalses suundumuses on oluline tegur noorte suitsiidides ja seepärast rõhutatakse seksuaalkasvatuse neutraalsuse ning noorukite igakülgse toetamise tähtsust“ (lk 25).

Uurimuses osalenud HEV õpilaste hinnangud homoseksuaalsusega seotud väidete kohta väljendasid pigem aktsepteerivat suhtumist homoseksuaalsusesse. Enim oldi nõus väidetega, mis toetasid inimeste individuaalseid õigusi. Kõige vähem oldi nõus väidetega, mis väljendasid negatiivseid stereotüüpe homoseksuaalsete inimeste kohta. Kuigi HEV õpilased olid pigem nõus, et homoseksuaalsus ei ole valiku asi, oldi vähem nõus väitega, et inimesed sünnivad gei ja lesbidenä. Viimane võib viidata segadusele uuritavate teadmistes homoseksuaalsuse põhjuste kohta ja vajaks tulevikus lähemat uurimist. Ka 2017. aasta avaliku arvamuse uuringus („*Avaliku arvamuse uuring LGBT...*“) olid inimeste teadmised homoseksuaalsuse põhjuste kohta väärad – 44% vastajatest pidas homoseksuaalsuse põhjuseks inimese vaba valikut ning 35% jaoks oli homoseksuaalsus keskkonna ja kasvatus tulem.

Varasemad uurimused (Collier, Bos & Standfort, 2012; Horn & Heinze, 2009) on näidanud, et noorukiealistel poistel on tendents väljendada negatiivsemaid hoiakuid homoseksuaalsete inimeste suhtes kui tüdrukutest eakaaslastel. Töös püstitatud kolmas

hüpotees, et HEV tütarlastel on HEV noormeestega võrreldes positiivsemad hoiakud homoseksuaalsuse suhtes, leidis kinnitust väidete osas, mis puudutasid inimeste individuaalseid õigusi. Nimelt olid tüdrukud poistega võrreldes rohkem nõus väidetega, et *See, kas keegi on lesbi või gei, ei ole kellegi teise asi; Täisealistel inimestel peaks olema lubatud seksida, kellega nad soovivad; Inimestel on õigus olla, kes iganes nad tahavad.*

7.4. Uurimuse piirangud ja soovitud edaspidiseks

Piiranguks käesoleva uuringu tulemuste tõlgendamisele ja üldistamisele on valimisse kuulunud HEV õpilaste väike arv. Lisaks jättis suur osa uuritavatest vabavastuselistele küsimustele vastamata. Oluline on ka märkida, et valimis olid vaid eesti õppekeelega koolide õpilased. Seetõttu ei ole uurimuses saadud tulemused üldistatavad kõikidele HEV õpilastele. Uuringut tuleks korrata suurema valimiga. Samuti tasuks kaaluda tavakoolide õpilaste valimisse lisamist, mis annaks võimaluse võrrelda tavaõpilaste ja HEV õpilaste hinnanguid ning aitaks paremini välja tuua HEV õpilaste erisusi kooli seksuaalkasvatusega seondult.

Uurimustöö tulemustest on võimalik teha esialgseid oletusi selle kohta, kuidas HEV õpilased hindavad kooli seksuaalkasvatust ning millised on nende hoiakud seoses noorte seksuaalkäitumise ja homoseksuaalsusega. Käesolevast uurimistööst võiks olla kasu õpetajatele ja uurijatele, kes HEV õpilaste ja seksuaalhariduse valdkonna vastu huvi tunnevad. Selleks, et paremini mõista HEV õpilaste vajadusi seoses kooli seksuaalkasvatusega, teen ettepaneku tulevikus lähemalt uurida:

- Millised tegurid mõjutavad HEV õpilaste hinnanguid noorte vanusele esmakordse seksuaalvahekorra ajal.
- Kui põhjalikult on HEV õpilaste hinnangul koolis seksuaalkasvatuse raames räägitud erinevatel seksuaaleluga seotud teemadel.
- Millised on HEV õpilaste tegelikud teadmised erinevate rasestumisvastaste vahendite kohta.
- Millised on HEV õpilaste hinnangud erinevate seksuaalhariduslikes tundides kasutatavate õppemeetodite kohta.

Tänuõnad

Tänan kõiki, kes osalesid uurimuses ja aitasid magistritöö valmimisele kaasa. Lisaks tänan juhendajat Kristi Kõivu väärtuslike märkuste ja pikaajalise koostöö eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Aasvee, K., Liiv, K., Eha, M., Oja, L., Härm, T. & Streimann, K. (2016). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring 2013/2014. õppeaasta*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Aavik, K., Roosalu, T., Kazjulja, M., Mere, L., Kaal, K., & Raudsepp, M. (2016). *LGBTQ inimeste igapäevane toimetulek ja strateegilised valikud Eesti ühiskonnas*. Tallinn: Soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku kantselei. Külastatud aadressil: http://www.vordoigusvolinik.ee/wp-content/uploads/2016/03/LGBT_uuringuraport_LOPLIK_veeb.pdf
- Alexander, E. & Hickner, J. (1997). First coitus for adolescents: Understanding why and when. *Journal of the American Board of Family Practice*, 10, 96–103.
- Allvee, K. & Karro, H. (2017). *Eesti Meditsiiniline Sünniregister (1992-2016) ja Raseduskatkestusandmekogu (1996-2016) kogumik*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Altosaar, K. & Soo, K. (2004). Lapse- ja noorukiea seksuaalne areng. Soo, K. & Kutsar, D. (Toim.), *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas* (lk 13-16). Tartu: Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.
- Avaliku arvamuse uuring LGBT teemadel (2017). Turu-uuringute AS. Külastatud aadressil <https://humanrights.ee/app/uploads/2017/05/Avaliku-arvamuse-uuring-LGBT-teemadel2017-4.pdf>
- Batueva, V. (2016). Ülevaade muutustest noorte eluolus. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis (Toim.), *Erivajadustega noored. Noorteseire aastaraamat 2014/2015* (lk 7-35). Külastatud aadressil <https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:276784>
- Beilmann, M. (2015). Noorte vabatahtlikud seksuaalkogemused. Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruuli, S., & Kutsar, D (Toim.), *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring* (lk 29-34). Tartu: Tartu Ülikool.
- Boehning, A. (2006). Sex Education for Students with Disabilities. *The Undergraduate Journal of Law & Disorder*, 1, 59-66.
- Brown, L. K., Hadley, W., Stewart, A., Lescano, C., Whiteley, L., Donenberg, G., DiClemente, R. & Project STYLE Study Group. (2010). Psychiatric disorders and sexual

risk among adolescents in mental health treatment. *Journal of consulting and clinical psychology*, 78(4), 590-7.

Bennett, D. L. & Bauman, A. (2000). Adolescent mental health and risky sexual behaviour. Young people need health care that covers psychological, sexual, and social areas. *BMJ (Clinical research ed.)*, 321(7256), 251-2.

Bunder, S. (2007). *Laste väärkohitlemise esinemine Tartu koolides hariduslike erivajadustega lastele*. Magistritöö. Tartu Ülikool.

Cacciatore, R. (2008). *Laste seksuaalkasvatus*. Tallinn: Varrak.

Collier, K. L., Bos, H. M., & Sandfort, T. G. (2012). Intergroup contact, attitudes toward homosexuality, and the role of acceptance of gender non-conformity in young adolescents. *Journal of adolescence*, 35(4), 899–907.

Eesti Seksuaaltervise Liidu seisukoht seksuaalelu alustamise vanuse osas (2013).

Külastatud aadressil

http://www.estl.ee/admin/upload/Dokumendid/ESTL%20seisukoht%20seksuaalelu%20alustamise%20vanuse%20osas%2010_2013.pdf

Fine, M. & McClelland, S. (2006). Sexuality education and desire: Still missing after all these years. *Harvard Educational Review*, 76, 297–338.

Gambadauro, P., Carli, V., Hadlaczky, G., Sarchiapone, M., Apter, A., Balazs, J., Banzer, R., Bobes, J., Brunner, R., Cosman, D., Farkas, L., Haring, C., Hoven, C. W., Kaess, M., Kahn, J. P., McMahon, E., Postuvan, V., Sisask, M., Värnik, A., Sedivy, N. Z. & Wasserman, D (2018). Correlates of sexual initiation among European adolescents. *PLoS ONE*, 13(2): 0191451. Külastatud aadressil

<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0191451>

Gordon, P.A., Tschopp, M.K. & Feldman, D. (2004). Addressing Issues of Sexuality with Adolescents with Disabilities. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 21, 513-527.

Guillemin, F., Bombardier, C., & Beaton, D. (1993). Cross-cultural adaptation of health-related quality of life measures: literature review and proposed guidelines. *Journal of Clinical Epidemiology*, 46(12), 1417-1432.

Gümnaasiumi riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*, 14.01.2011, 2. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011002>

- Hacker, K. A., Amare, Y., Strunk, N., & Horst, L. (2000). Listening to youth: Teen perspectives on pregnancy prevention. *Journal of Adolescent Health*, 26, 279-288.
- Haldre K, Rahu K, Rahu M. & Karro H. (2009). Individual and familial factors associated with teenage pregnancy: An interview study. *European Journal of Public Health*, 19(3), 266–270.
- Haldre, K., Part, K., Toomet, K. & Väriv, S. (2007). *Õpilase seksuaaltervis: Tegevusjuhend kooli tervishoiutöötajale*. Tallinn: Eesti Seksuaaltervise Liit.
- Haldre, L. (2010). Erivajadustega laste seksuaalkasvatus. *Sotsiaaltöö*, 4, 51-54.
- Haldre, L., Roomeldi, M., Berezjuk, E., Metsalu, R., Ülviste, A. M. & Heido, R. (2015). *Seksuaalsus ja lapse erivajadus. Abimaterjal kasvatajale* (Kutsar, D. (Toim.)). Tartu: Gutenbergi pojad.
- Haridus- ja teadusministeerium (2013). *HEV õpilaste õppekorralduse kontseptsioon*. Külastatud aadressil <http://erut3m.havike.eenet.ee/hev/wpcontent/uploads/2014/02/HEV-%C3%B5ilaste-%C3%B5ppekorralduse-kontseptsioon.pdf>
- Hawk, S.T., Vanwesenbeeck, I., de Graaf, H. and Bakker, F. (2006), Adolescents' contact with sexuality in mainstream media: a selection-based perspective. *Journal of Sex Research*, 43(4), 352-363.
- Heinze, J.E. & Horn, S.S. (2009). Intergroup contact and beliefs about homosexuality in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(7), 937-951.
- Hellemans, H., Vermeulen, P., Conix, G. & de Lameillieure, L. (2011). *Seks@autism.com: suhetealase ja seksuaalõpetuse programm autismispektri häirega noortele ja täiskasvanutele*. Susi, A. & Uusma, T. (Toim.). Elektrooniline teavik. Tartu: Eesti Autismiühing.
- Herrman, J.W. (2008). Adolescent perceptions of teen births. *JOGNN - Journal of Obstetric, Gynecologic, and Neonatal Nursing*, 37 (1), 42-50.
- Johnson, R. B. & Christensen, L. (2012). *Educational research: Quantitative, qualitative, and mixed approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Järvelaid, M. (2004). *Health damaging risk behaviours in adolescence*. Doktoritöö. Tartu Ülikool.

- Kõrgesaar, J. (2002). *Sissejuhatus haridusliku erivajaduse käsitleusse*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
- Kagadze, M. (2010). *Seksuaalkasvatus koolis kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli ja tavakooli noormeeste hinnangul*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Kagadze, M., Kiivit, R., Kull, M., Part, K. (2005). *Seksuaalkasvatuse õpetajaraamat II ja III kooliastmele*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- Kalmus, V. (2015). Standardiseeritud kontentanalüüs. Rootalu, K., Kalmus, V., Masso, A. & Vihalemm, T. (Toim.) *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kontentanalyyis>
- Kegler, M. C., Bird, S. T., Kyle-Moon, K., & Rodine, S. (2001). Understanding teen pregnancy from the perspective of young adolescents in Oklahoma City. *Health Promotion Practice*, 2, 242-254.
- Krauss, H., Bogdański, P., Szulińska, M., Malewski, M., Buraczyńska-Andrzejewska, B., Sosnowski, P., Piątek, J., Demont, C., Kaczmarek, C., Kaczmarek, E., Szpakow, A., Kleszczewska, E., Maciorkowska, E., Klimberg, A.J. & Mikrut, K. (2012) Sexual initiation of youths in selected European countries compared with their sexual and contraceptive knowledge. *Annals of Agricultural and Environmental Medicine*, 19 (3), 587-592.
- Kull, M. (2003). *Seksuaalkasvatus ja HIVi/AIDSi temaatika käsitlemine koolides: probleemid ja võimalikud lahendused*. Tallinn: Eesti Tervisekasvatuse Keskus, HIV/AIDSi ennetamise riiklik programm.
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lill, M., Ojaperv, E., Kütt, K. & Saadoja, K. (2013). *Inimeseõpetuse tööraamat 6. klassile, I–III osa*. Teine trükk. Tallinn: SA Innove.
- Lill, M., Ojaperv, E., Kütt, K. & Saadoja, K. (2014). *Inimeseõpetuse tööraamat 7. klassile, I–II osa*. Teine trükk. Tallinn: SA Innove,
- Lill, M. & Plado, K. (2013). *Inimeseõpetuse tööraamatute kasutamine lihtsustatud õppe 6. ja 7. klassis. Õpetaja juhendmaterjal*. Piibeleht, I. (Toim.) Tallinn: SA Innove.

- Little, T., Henderson, J., Pedersen, P. & Stonecipher, L. (2010). Perceptions of Teen Pregnancy among High School Students in Sweet Home, Oregon. *Health Education Journal*, 69(3), 333-343.
- Lõhmus, L., Rüütel, K. & Lemsalu, L. (2016) *HIVi temaatikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas: Uuringuraport 2015*. Tervise Arengu Instituut.
- Macutkiewicz, J. & Macbeth, A. (2017). Intended adolescent pregnancy: a systematic review of qualitative studies. *Adolescent Research Review*, 2(2), 113-129.
- Madkour, A. S., De Looze, M., Ma, P., Halpern, C. T., Farhat, T., Ter Bogt, T. F. M., Ehlinger, V., Nic, G. S., Currie, C. & Godeau, E. (2014). Macro-level age norms for the timing of sexual initiation and adolescents' early sexual initiation in 17 European countries. *Journal of Adolescent Health*, 55(1), 114-121.
- Murphy, N. & Young, P.C. (2005). Sexuality in children and adolescents with disabilities. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 47(9), 640–644.
- Neufeld, J., Klinge, F., Bryen, D.N., Silverman, B. & Thomas, A. (2002). Adolescent sexuality and disability. *Physical Medicine & Rehabilitation Clinics of North America*, 13(4), 857-73.
- Ney, M. (2013). *Seksuaalvähemustesse kuuluvate naiste koolikogemuse tõlgendus lähtuvalt seksuaalsest identiteedist*. Magistritöö. Tartu Ülikool.
- Nordeman, M. (2000). *Arenguhälve ja seksuaalsus. Seksuaalsed vajadused ja nende avaldumisvormid*. Tallinn: Eesti Pereplaneerimise Liit.
- Ott, M. A., Millstein, S. G., Ofner, S. & Halpern-Felsher, B. L. (2006) Greater expectations: adolescents' positive motivations for sex. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 38(2), 84-89.
- Palm, E., Part, K., Kivelä, J. & Ketting, E. (2011). *Seksuaalkasvatuse teemade õpetamine põhikooliastmes – õpetajate veebipõhine uuring UNESCO ja Radboudi Ülikooli seksuaalhariduse kulutõhususe uuringus*. Tartu Ülikooli Tervishoiu Instituut.
- Papp, K., Part, K. & Tõrik, S. (2001) *KISS. Noorsoouuring 1999*. Eesti Pereplaneerimise Liit.

Part, K. (2006). Seksuaalkasvatus Eestis. Poolamets, O., Haavio-Mannila, E. (Koost.) *Seksuaalsus Eestis. Ajalugu. Tänapäev. Arengud* (lk 58-66). Tallinn: Eesti Akadeemiline Seksoloogia Selts.

Part, K. (2015). *Sexual health of young people in Estonia in a social context: the role of school-based sexuality education and youth-friendly counseling services*. Doktoritöö. Tartu Ülikool

Part, K., Haldre, K., Palm, E., Baltussen, R., Ketting, E., Kivelä, J., Kõiv, K. & Kull, M. (2011). Kooli seksuaalhariduse mõjust Eestis. *Haridus*, 4, 39 - 47.

Part, K., Kull, M. (2010). Seksuaalkasvatus inimeseõpetuses. Oja, M., Kõiv, K., Möttus, H., Schihalejev, O., Sepp, E. (Toim.). *Põhikooli valdkonnaraamat SOTSIAALAINED*. Haridus ja Teadusministeerium. Külastatud aadressil

http://vana.oppekava.ee/index.php/Seksuaalkasvatus_inimese%C3%B5petuses

Põhi- ja keskkooli riiklik õppekava (1996). *Riigi Teataja I* 1996, 65, 1201. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/29725>

Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava (2002). *Riigi Teataja I* 2002, 20, 116. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/174787>

Põhikooli riiklik õppekava (2011). *Riigi Teataja I*, 14.01.2011, 1. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/114012011001>

Quint, E.H. (2016). Adolescents with Special Needs: Clinical Challenges in Reproductive Health Care. *Journal of Pediatric & Adolescent Gynecology*, 29, 2–6.

Ramrakha, S., Caspi, A., Dickson, N., Moffitt, T. E., & Paul, C. (2000). Psychiatric disorders and risky sexual behaviour in young adulthood: cross sectional study in birth cohort. *BMJ (Clinical research ed.)*, 321(7256), 263–266.

Redwood, T., Pyer, M., & Armstrong-Hallam, S. (2012). Exploring attitudes and behaviour towards teenage pregnancy. *Community Practitioner*, 85, 20–23.

Räis, M.L., Kallaste, E. & Sandre, S-L. (2016). *Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus: uuringu lõppraport*.

Rakendusuuringu keskus CENTAR. Külastatud aadressil <https://centar.ee/uus/wp-content/uploads/2017/01/Pohiraport-final.pdf>

- Räsänen, P. (2009). Perceptions of adolescents' adulthood entry and sexual initiation in Nordic countries. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 29(7), 401-413.
- Räsänen, P. and Wilska, T.-A. (2007). Finnish students' attitudes towards commercialised sex. *Journal of Youth Studies*, Vol. 10 No. 5, pp. 557-75
- Schvaneveldt, P. L., Miller, B. C, Berry, E. H. & Lee, T. R. (2001). Academic goals, achievement, and age at first sexual intercourse: longitudinal, bidirectional influences. *Adolescence*, 36, 767-87.
- Schöttle, D., Briken, P., Tüscher, O., & Turner, D. (2017). Sexuality in autism: hypersexual and paraphilic behavior in women and men with high-functioning autism spectrum disorder. *Dialogues in clinical neuroscience*, 19(4), 381-393.
- Shandra, C.L., Shameem, M. & Ghor, S.J. (2015) Disability and the Context of Boys' First Sexual Intercourse. *Journal of Adolescent Health*, 58(3), 302-309.
- Soo, K. (2004). Isiklikud seksuaalkäitumise mustrid. Soo, K. & Kutsar, D. (toim.), *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas* (lk 26-35). Tartu: Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.
- Soo, K. (Toim.) (2005). *Erikoolides ja laste hoolekandeesutustes elavate noorte hoiakud ja kogemused seoses seksuaalse, vaimse ja füüsilise vägivallaga*. Sotsiaaluuring. Tartu. Külastatud aadressil <http://www.rahvatervis.ut.ee/bitstream/1/1513/1/Soo2005.pdf>
- Soo, K. & Kutsar, D. (toim.) (2004). *Seksuaalse väärkohtlemise kogemused ja hoiakud Eesti noorte hulgas*. Uuringu aruanne. Tartu: Tartu Ülikool, Tartu Laste Tugikeskus.
- Steinberg, L. (2014). *Age of opportunity: Lessons from the new science of adolescence*. Boston, MA: Houghton Mifflin Harcourt.
- Tamm, K., & Ploom, T., (2011). *Seksuaalse enesemääramise eapiiri muutmise analüüs*. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Tepper, M.S. (2001). Becoming sexually able: education to help youth with disabilities. *SIECUS Report 2001*, 29(3), 5-13.
- Terviseamet (2018). *HIV nakkuse jaotus vanuserühmade kaupa aastatel 1988-2018*. Külastatud aadressil

https://www.terviseamet.ee/sites/default/files/Nakkushaigused/Haigestumine/nakkush_statistika/hiv-nakkuse_jaotus_vanuseruhmade_kaupa_1988-2018.pdf

Trummal, A. (2009) *Kondoomi kasutamist mõjutavad tegurid 16–24-aastaste noorte hulgas: fookusgruppide intervjuude analüüs*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

Trummal, A., Gluškova, N., & Murd, M. (2011). *HIV-i temaatikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine Eesti noorte hulgas*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.

United Nations Children's Fund (2002). *Adolescence - A time that matters*. New York. Külastatud aadressil http://www.unicef.org/publications/files/pub_adolescence_en.pdf

Vorobjov, S., Abel-Ollo, K., Part, K., & Kull, M. (2011). *Kooli uimasti- ja seksuaalhariduse hetkeseisu ja barjääride kaardistamine*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut ja Eesti Uimastiseire Keskus.

Värnik, A., Kõlves, K., Sisask, M., Heidmets, L., Samm, A., Visnapuu, P., & Aasvee, K. (2009). Depressiivsete ja suitsidaalsete kooliõpilaste seksuaalkäitumine. *Eesti Arst*, 88(3), 156–163.

World Health Organization (2002). *Adolescents friendly health services. An agenda for change*. Külastatud aadressil http://www.who.int/maternal_child_adolescent/documents/fch_cah_02_14/en/

WHO Regional Office for Europe and BzgA (2010). *Standards for Sexuality Education in Europe: A Framework for Policy Makers, Education and Health Authorities and Specialists*. Köln: BZgA.

Wood, J. (2003). The stuff around it: Sex and relationships education within PSHE. Buck, M., Inman, S. & Tandy, M. (Toim.) *Enhancing Personal, Social and Health Education* (lk 23-50). London: Routledge.

Lisad

Lisa 1. Ankeet

Uurimus: Seksuaalkasvatus koolis

Hea õpilane!

Sinu ees on küsimustik, mille eesmärk on välja selgitada koolinoorte arvamusi ning hinnanguid seksuaalsusele ja seksuaalkasvatusele koolis. Küsimustik on anonüümne, kuid Sinu sugu, vanus ja klass on olulised andmete töötlemisel. Küsimustiku vastuseid kasutatakse ainult teadusliku töö eesmärgil. Sinu arvamus on antud teadustöö jaoks väga oluline, seega vasta võimalikult ausalt. Küsimustiku täitmine võtab aega ligikaudu 20 minutit.

Head vastamist!

1. Sugu

☐ Noormees

☐ Neiu

3. Klass

Vali loendist, millises klassis käid

Vali vastus

4. Mis Sina arvad, mis põhjusel noored seksivad? Järgnevalt on toodud võimalikud põhjused, palun nummerda need tähtsuse järjekorras.

1 - Kõige tähtsam, 2 - tähtsusest järgmine, jne.

Lõbu

Surve teiste inimeste poolt

See on suhtes loomulik järgmine samm

Surve partneri poolt

Partneri enda juures hoidmiseks

Nad on uudishimulikud

5. Kui leiad, et on veel mõni muu oluline põhjus, palun kirjuta see siia:

6. Mis Sina arvad, mis vanuses oleks noortel sobilik esmaskordselt vahekorda astuda?

Vali vastus, mis on Sinu meelest õige.

	Noormehed	Neiud
11 a.	☐	☐
12 a.	☐	☐
13 a.	☐	☐
14 a.	☐	☐
15 a.	☐	☐
16 a.	☐	☐
17 a.	☐	☐
18 a.	☐	☐

Muu vanus (palun täpsusta):

7. Mis Sina arvad, mis vanuses noored tegelikult esmakordselt seksuaalvahekorda astuvad?

Vali vastus, mis on Sinu meelest õige.

	Noormehed	Neiud
11 a.	☐	☐
12 a.	☐	☐
13 a.	☐	☐
14 a.	☐	☐
15 a.	☐	☐
16 a.	☐	☐
17 a.	☐	☐
18 a.	☐	☐

Muu (palun täpsusta):

8. Mis Sina arvad, miks teismelised (11-19 a) lapsed saavad?

Nummerda vastused tähtsuse järjekorras, alustades 1- kõige tähtsam, 2- järgmine, jne.

- ☐ Neil on see plaanis
- ☐ Ei kasuta rasestumisvastaseid vahendeid
- ☐ Rasestumisvastased vahendid ei toimi
- ☐ Surve sõbra/partneri poolt
- ☐ Puudulik seksuaalkasvatus

☐

Neil ei ole tulevikuks muid plaane

☐

Lastetoetuste või muude hüvede saamiseks

9. Kui leiad, et noortel on veel mõni muu põhjus laste saamiseks, siis palun kirjuta see siia:

10. Tuleta meelde, mida sa juba rasestumisvastastest vahenditest tead ning märgi iga vahendi juurde, kas oled sellest kuulnud, tead sellest natuke või tead selle kohta kõike.

	Ei ole kuulnud	Olen kuulnud	Tean sellest natuke	Tean kõike
Meeste kondoom	☐	☐	☐	☐
Naiste kondoom	☐	☐	☐	☐
Kombineeritud pillid	☐	☐	☐	☐
Minipillid ehk progestiini tabletid	☐	☐	☐	☐
Rasestumisvastased süstid (Depo-Provera)	☐	☐	☐	☐
Rasestumisvastane nahaalune implantaat	☐	☐	☐	☐
Diafragma	☐	☐	☐	☐
Spiraal	☐	☐	☐	☐
Spermitsiid	☐	☐	☐	☐

11. Märki milliseid rasestumisvastaseid vahendeid oleksid nõus kasutama.

Võid märkida rohkem kui ühe.

	Oleksin nõus kasutama
Meeste kondoom	☐
Naiste kondoom	☐
Kombineeritud pillid	☐
Minipillid ehk progestiini tabletid	☐
Rasestumisvastased süstid (Depo-Provera)	☐
Rasestumisvastane nahaalune implantaat	☐
Diafragma	☐
Spiraal	☐
Spermitsiid	☐

12. Kas sa sooviksid kunagi lapsi saada?

Vali loendist Sulle sobiv vastus

Jah/EI

13. Kui jah, siis mis vanuses?

Vali Sulle sobiv vanus

☐ Alla 18

☐ 18-21

☐ 21-25

☐ 25-30

☐ 30-35

☐ Üle 35

14. Vaata ja loe läbi allpool toodud teemad. Palun märgi, milliseid neist tuleks sinu arvates inimeseõpetuses seksuaalkasvatuse vallas õpetada ja mis vanuses lastele või noortele oleks see sobilik?

Vali teemad, mida peaks õpetama ning kirjuta kõrvale (numbritena), mis vanuses noortele seda õpetada sobiks

	Jah, peaks õpetama	Mis vanuses (aastates)
Puberteet ehk murdeiga	☐	
Menstruatsioon	☐	
Masturbeerimine	☐	
Suguorganid	☐	
Viljastumine	☐	
Rasestumisvastased vahendid	☐	
Abort	☐	
Kohad, kust saada nõustamist ja tervisealaseid nõuandeid	☐	
Suguhaigused	☐	
Suhted	☐	
Turvaseks	☐	
Diskrimineerimine	☐	

Kehapilt	☐	
Enesekehtestamise oskused	☐	
Läbirääkimisoskused	☐	
Kuulamioskused	☐	
Perekond	☐	
Seksuaalsus	☐	
Noori ja seksi puudutavad seadused	☐	
Rasedus ja lapsekasvatamine	☐	

15. Mis on Sinu arvates kõige olulisemad asjad, mida oled koolis seksuaalkasvatuses siiani õppinud?

16. Kas on midagi, mida Sinu meelest oleks pidanud seksuaalkasvatuses õpetama, aga seda ei tehtud? Mis see oli?

17. Mida oleks saanud seni toimunud seksuaalkasvatuse teemade käsitlemisega paremini teha?

18. Palun vasta alltoodud küsimustele.

Märgi Sulle sobiv vastusevariant

	Jah	Ei	Ei ole kindel
Kas sinu koolis on õpilasi, kes on gei'd või lesbid?	☐	☐	☐
Kas sa isiklikult tead kedagi, koolist või mujalt, kes on gei või lesbi?	☐	☐	☐
Kas sul on geist või lesbist sõpru?	☐	☐	☐
Kas keegi sinu pereringist (vanem, vend, õde) on gei või lesbi?	☐	☐	☐

19. Milline järgnevatest käib Sinu kohta?

Vali loendist Sulle sobiv vastus

Biseksuaal/ Gei/ Lesbi/ Hetero/ Määramata

20. Mida Sina arvad - kas homoseksuaalsus on täiesti õige või väär?

Palun vasta küsimusele skaalal 1 – 5, märgistades ühe numbritest.

- ☐ 1- Täiesti väär
- ☐ 2 - Peaaegu väär
- ☐ 3 - Ei väär ega õige
- ☐ 4 - Peaaegu õige
- ☐ 5 - Täiesti õige

21. Järgnevalt on toodud väited homoseksuaalsuse kohta.

Märgi skaalal 1-5, kui tõseks või vääraks antud väiteid pead.

	1- Täiesti väär	2 - Peaaegu väär	3 - Ei väär ega õige	4 - Peaaegu õige	5 - Täiesti õige
See, kas keegi on lesbi või gei, ei ole kellegi teise asi.	☐	☐	☐	☐	☐
Inimestel peaks olema lubatud armastada keda iganes nad soovivad.	☐	☐	☐	☐	☐
Geid ja lesbid kalduvad rohkem seksuaalselt väärkohtlema või vägistama kui teised.	☐	☐	☐	☐	☐
Inimestel on õigus olla kes iganes nad tahavad.	☐	☐	☐	☐	☐
Gei või lesbi olemine on usu tõekspidamiste vastu.	☐	☐	☐	☐	☐
Inimesed sünnivad gei ja lesbidenä.	☐	☐	☐	☐	☐
Gei või lesbi olemine ei ole valiku asi, sa oled see, kes sa oled.	☐	☐	☐	☐	☐
Gei või lesbi olemine on ebaloomulik.	☐	☐	☐	☐	☐

Gei või lesbi olemine on vastik.	☐	☐	☐	☐	☐
Geid ja lesbid on samasugused kui teisedki inimesed.	☐	☐	☐	☐	☐
Gei või lesbi olemine on ühiskonna normidele vastu.	☐	☐	☐	☐	☐
Geid ja lesbid põhjustasid AIDSi olemasolu.	☐	☐	☐	☐	☐
Täisealistel inimestel peaks olema lubatud seksida kellega nad soovivad.	☐	☐	☐	☐	☐

22. Soovi korral saad lisada vabalt veel mõne mõtte või kommentaari.

Aitäh, et leidsid aega vastamiseks!

Uurimuse kohta lisainformatsiooni saamiseks võid kirjutada aadressil evevoogla@gmail.com.

Eve Voogla,

Tartu Herbert Masingu Kooli õpetaja ja Tartu Ülikooli üliõpilane.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eve Voogla

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Seksuaalkasvatus koolis hariduslike erivajadustega õpilaste hinnangul“, mille juhendajaks on Kristi Kõiv (PhD), reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Eve voogla

27.05.2019